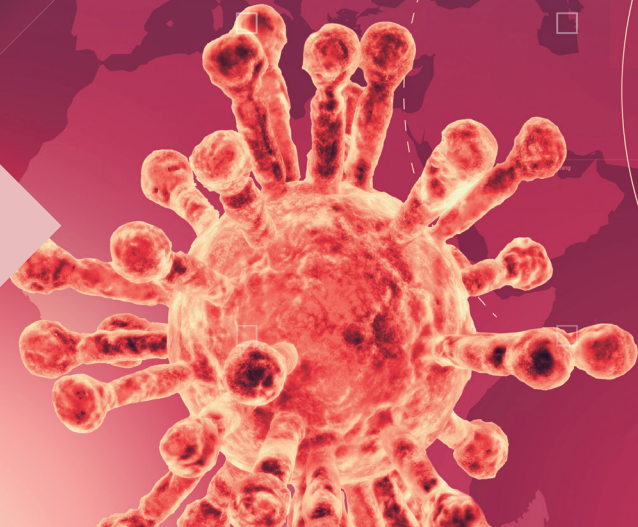

Özel Rapor

KORONA SALGINI ÖNCESİNDE VE SONRASINDA PEKİN DİYOR Kİ

Konuralp ERCİLASUN

Haziran 2020

www.21yyte.org

İÇİNDEKİLER

3	SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD VE DÜNYA
5	ABD'NİN YENİ DÜNYA DÜZENİ İDDİASI ve ÇİN
9	11 EYLÜL ETKİSİ
11	IRAK SAVAŞI, RENKLİ DEVRİMLER VE ŞANGHAY İŞ BİRLİĞİ ÖRGÜTÜNÜN GERİ DÖNÜŞÜ
12	2008 KRİZİ
15	21. YÜZYILIN BAŞINDA ÇİN'İN İÇ DİNAMİKLERİ VE URUMÇİ OLAYLARI
17	Şİ CİNPİNG - "ÇİN RÜYASI" VE ÇİN SİYASETİNDE YENİ DÖNEM
18	ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN İLK İDDİALI KÜRESEL GİRİŞİMİ: KUŞAK VE YOL
29	KUŞAK-YOL İNİSİYATİFİ VE DOĞU TÜRKİSTAN
32	2017: ROLLERİN DEĞİŞTİĞİNİN İLANI
38	ÇİN ANAYASASINDA DEĞİŞİKLİK: ÇİN MİLLETİNİN BÜYÜK YENİDEN DİRİLİŞİ
42	ÇİN KÜRESELLEŞMECİLERİ
47	SALGININ ÇİN EKONOMİSİNE ETKİSİ
50	ÇİN KÜRESELLEŞMECİLERİNİN SALGIN ETKİSİNE BAKIŞLARI
51	SONUÇ
54	KAYNAKLAR

KÜNYE
HAZİRAN 2020

HAZIRLAYAN

GRAFİK TASARIM
Nurullah ARI

KORONA SALGINI ÖNCESİNDE VE SONRASINDA PEKİN DİYOR Kİ

Çin’de başlayan salgın kısa zamanda bütün dünyaya yayılarak küresel hâle geldi. Salgının yayılmasıyla küresel çapta ülkeler tecrit tedbirleri aldılar. Sosyal alanda uygulanan tecrit siyasetinin uluslararası alana da sirayet ettiği söylenebilir. Bu anlamda uluslararası ticaretin daralması, ülke ekonomilerinin durgunlaşması ve ülkelerin kendi kaynaklarına yönelmesi gibi olgulara tanıklık ettik. Bu olgular, küreselleşme ve ulus devlet tartışmalarında yeni bir canlanmaya sebep oldu. Bu yazıda, Sovyetler Birliği’nin dağılması sonucu yaygınlaşan küreselleşme söylemine Çin tarafından yaklaşımlar incelenecektir.

Küreselleşmenin geçtiği aşamaları anlamak için önce Soğuk Savaş sonrası ABD’nin politikalarına ve bunun dünyaya olan etkileri incelenecektir. İkinci bölümde ABD’nin 1991-2001 arası söylemlerine karşı Çin’in yaklaşımı konu edilecektir. 11 Eylül ile birlikte ABD’nin politikalarının yeni bir aşamaya geçmesi, yazının üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Dördüncü bölümde ABD’nin Irak savaşı, renkli devrimlere desteği ve bunların küresel etkileri tartışılacaktır. Yazının beşinci bölümünde 2008 küresel mali krizi ve etkileri üzerinde durulacaktır. İncelemenin altıncı bölümünde bu kriz sırasında Çin’in iç dinamikleri incelenecektir. Yedinci bölümde Çin’in o zaman yeni başa gelen lideri Şi Cinping’in söylemleri, Kuşak-Yol İnisiyatifi, Doğu Türkistan ve anayasa değişikliği konu edilecektir. Sekizinci bölümde ABD ve Çin Halk Cumhuriyetinin karşılıklı olarak politikalarının gittikçe değişmesinden ve iki ülke söylemlerinin birbirini hedeflemeye başlamasından bahsedilecektir. Bütün bunlar ele alındıktan sonra dokuzuncu bölümde Çin aydınları arasındaki küreselleşmeye yönelik bakışlar tartışılacaktır. Onuncu ve son bölümde salgın sırasında Çin’de küreselleşme tartışmalarının hangi bağlama geldiği incelendikten sonra sonuçta genel değerlendirmeler yapılacaktır.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD VE DÜNYA

Sovyetler Birliği’nin 1991’de dağılmasıyla Soğuk Savaş ve iki kutuplu dünya düzeni sona erdi. Bu dağılma, ABD entelektüel camiasında yeni dünya düzeninin hangi esaslar üzerine oturacağı hususunda büyük tartışma yarattı. Burada post modernizm ve küreselleşme fikirleri ile birlikte tek kutuplu dünya ve bu dünyanın jandarması ABD anlayışları ana akım olarak ortaya çıktı. Bu akımın önemli savunucularından biri Francis Fukuyama Tarihin Sonu ve Son İnsan eseriyle tarihî sürecin en tekamül etmiş safhasına ulaştığını, bu safhanın liberal demokrasi olduğunu, bundan sonraki savaşların sadece otoriter rejimlere karşı bu liberal demokrasiyi geliştirme yönündeki savaşlar olacağını ve bunda da otoriter rejimlerin kaybedeceğini iddia etti.¹

¹ Fukuyama, önce bir makalesinde (End of History?) bu görüşünü dile getirirken daha sonra yazmış olduğu kitapta fikrini adeta yeni dünya düzeninin manifestosu gibi ilan etti. Fakat daha sonraki gelişmeler Fukuyama’nın öngörüsünü haklı çıkarmayınca, o da makale başlığına koymuş olduğu soru işaretine atıf yaparak bunu bir ihtimal diye öne sürdüğünü iddia etti. Hâlbuki kitabında bu konudaki kesin hükmünü vermişti. Bk. Francis Fukuyama, The End of History?, The National Interest, 16 (Yaz 1989), 3-18; Francis Fukuyama, The End of History and the Last Man, 1992.

Bu fikir temelinde ABD, dünyadaki gücünü arttırmak için Yeni Dünya Düzeni anlayışını siyasi alanda ortaya attı. Bu anlayışa göre dünya artık tek kutuplu olacaktı. Tek kutbu oluşturan ABD dünyanın jandarmasıydı ve dünya üzerindeki anlaşmazlıkları çözüme ulaştırma sorumluluğunu taşıyordu. Bu sorumluluk beyanı ABD'nin dünyanın çeşitli yerlerine müdahalesini meşrulaştırmanın alt yapısı olacaktı. 1991-2001 arası ABD, dünyanın jandarması konumunu ve dünya liderliği iddiasını uluslararası kuruluşlar da ve daha çok diplomatik yolları kullanarak sürdürdü. Fakat 2001'den sonra paradigmasını değiştirerek dünya hegemonyasına yöneldi ve adımlarını artık uluslararası kuruluşları dikkate almadan atmaya başladı.

Sovyetler Birliği'nin dağılması reel sosyalizmin çökmesine ve neoliberalizmin rakipsiz ve ölçüsüz güçlenmesine sebep olmuştu. Böylece liberal kapitalizm ve küreselleşme o zamanlar yeni ortaya çıkan post modernizm ile de birleşerek dünyayı etkisi altına aldı. Küreselleşme ekonomik ve hatta sosyal sınırların silikleşmesi, uluslararası ticarete bir engel olmaması ve sermaye ile ürünlerin bütün dünyada serbestçe dolaşması esasına

dayanıyordu. Bu anlamda bakıldığında küreselleşme büyük yapıları daha da büyüten, küçük yapıları ise parçalayan, yok eden ve bağımlı hâle getiren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.² Dolayısıyla dünyanın en fazla üretim gücüne sahip ABD, üretiminin dünyada yayılmasının önündeki engelleri kaldırmak istiyor, bu ise diğer devletlerin ekonomilerini çökertme tehdidi taşıyordu. Avrupa Ekonomik Topluluğunun Avrupa Birliğine dönüşmesi yine bu dönemin gelişmelerinden biriydi. Avrupa ülkeleri kendi aralarındaki işbirliğini geliştirerek büyük bir yapı inşasıyla küreselleşmenin aktörlerinden bir olmaya çalışıyorlardı.

ABD’NİN YENİ DÜNYA DÜZENİ İDDİASI VE ÇİN

Çin Halk Cumhuriyeti 1978’den itibaren kontrollü bir dışı açılma politikası izlemeye başladı. Bu politikada ülkeye yabancı sermaye çekme ana temellerden birini oluşturdu. Bir takım teşvikler sonucu yabancı birçok şirket Çin’de fabrikalar kurdu. Fabrikalarını Çin’e taşıma furyası önce Çin’e yakın olan Tayvan, Güney Kore ve Japonya ile başlamışken sonra buna Avrupa ve ABD firmaları eklendi. Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla fabrikaları Çin’e taşıma trendi hızlandı. Böylece şirketler, üretim maliyetlerini düşürerek küresel piyasada avantaj sağladılar. Çin ise bu yabancı şirket fabrikalarından daha büyük kazanımlar elde etti. Bu yolla istihdam yarattı, üretimini arttırdı ve ekonomik büyümesini hızlandırdı. Ayrıca bu fabrikalarda üretilen malların taklitlerini yaparak iç piyasasına sundu. Bu şekilde teknoloji ve tasarım alanlarında ilerlemeler sağladı.

² Küreselleşme büyük yapıları yaradığına ve küçük yapılar için beka problemine yol açtığına göre küçük yapıların buna geliştirecek uygun cevapları ve yol haritaları olmalıydı. Avrupa Birliği böyle bir yol haritasıydı. Aynı şekilde bu fırtınaya karşı Türk dünyasının nasıl bir cevap oluşturması gerektiğini 2005’teki bir yazımda tartışmıştım. Bk. Konuralp Ercilasun, Küreselleşmenin Orta Asya’da Yarattığı Problemler ve Fırsatlar: Avrupa Birliği Modeli, International Symposium on Globalization And Turkic Civilization, Bışkek, Kırgızistan, 2005, 185-194.

Siyasi alana gelince 1989 Tienanmen olayları Çin'in siyasi olarak içe kapanmasını getirdi. Ekonomik alanda kontrollü dışa açıklık politikasından ise vazgeçmedi. ABD ve Avrupa'da 1978'den beri yapılan reformlara olumlu bir bakış hâkimdi. Bu çevrelerde ekonomik liberalleşmenin bir süre sonra siyasi liberalleşmeyi de getireceği görüşü hâkimdi. Tienanmen olayları sonrasında ise Çin, bu görüşün aksine hareket etti.

Tienanmen olaylarından iki yıl sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması Çin'de bir travma yarattı. Ağustostan itibaren dağılma sürecine girmiş olan Sovyetler Birliği, 25 Aralık 1991'de resmen ortadan kalktı. Dünyayı derinden etkileyen bu olaya Çin dışındaki ülkeler benzer tepkiler verdiler. Genel tepki, yeni bağımsız cumhuriyetleri kutlamak ve yeni bir dünyanın kuruluşuna yönelik olumlu temenniler şeklinde oldu. Çin Halk Cumhuriyeti'nin tepkisi ise sert oldu. Çin Halk Cumhuriyeti adeta bir komünizm manifestosu yayımlayarak komünizmin çökmediğini, dimdik ayakta olduğunu, bütün kurallarıyla yaşadığını, Çin'in komünist ilkelerden vaz geçmeyeceğini söylüyordu. Ayrıca resmî açıklamasında Gorbaçov ve Yeltsin'in birer hain olduğunu belirtiyordu.³

³ Konuralp Ercilasun, Soğuk Savaştan "Yeni Dünya Düzeni"ne Doğu Türkistan, TÜDEV Denge 2019/7, 111.

Yanı başında yeni sınır komşularının ortaya çıkması, Çin için önemli bir problem oluşturdu. Çünkü yeni komşuların Çin sınırları içerisinde soydaşları yaşıyordu ve Sovyet dağılmasının domino etkisi yaratması endişesi vardı. Özellikle 1991-1995 arası Doğu Türkistan ve İç Moğolistan Özerk Bölgelerinde merkezkaç kuvvetler giderek arttı. Buralarda Çin liderliği, bir hâkimiyet kaybı korkusu yaşadı.

Çin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki pasif politikasından 1995 yılında aktif politikaya geçti. Bu tarihte yeni ülkelerin liderlerini Şanghay'a davet ederek sınır meselelerinin çözümü için bir forum oluşturdu. Bu hamle, artık Çin'in yeni komşularını kabullenmesi, ama onlarla olan ilişkilerinde inisiyatifi ele alma hamlesiydi.

Dışa yönelik Şanghay Forumu hamlesinden kısa süre sonra içe yönelik ekonomik hamle geldi. Çin, Batı Bölgeleri Kalkınma Planı ilan ederek ülkenin batısında yer alan 12 eyalet ve özerk bölgeye kaynak aktarımına başladı. Bu idari birimler arasında Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan Özerk Bölgeleri özellikle önemliydi. Böylece Doğu Türkistan'ın merkezi Urumçi, Bişkek ve Almatı'dan; İç Moğolistan'ın merkezi Höhhot da Ulanbatur'dan daha gelişmiş hâle getirilmek isteniyordu. Bu dönemde yeni cumhuriyetlerin ve Moğolistan'ın ekonomik durgunluk hâlinde olmaları Çin'in bu hedefine ulaşmasını kolaylaştırdı. Bu şekilde 1991-1995 arası güçlenmiş olan merkezkaç kuvvetlerini bir ölçüde yavaşlatmayı hesap etti.

Sovyetler Birliği'nin dağılması Çin'i kendi içerisinde bu şekilde bir adaptasyon sürecine zorlarken Çin liderliği, küresel anlamda da ABD söylemlerine bir cevap geliştirmeye çalıştı. Bu yıllarda Çin, küresel siyasette pasif bir politika izlese de kendi iç dinamiklerinde ABD söylemlerine karşı söylem üretmeye çalışıyordu. Böyle bir ortamda Deng şiaoping, Çin tipi sosyalizm teorisini ortaya attı. Bu teoriye göre kötü olan sosyalizm değil, Sovyetler Birliği'ndeki uygulamasıydı. Çin ise dünyaya gerçek sosyalizmin nasıl olduğunu gösterecekti ve bu, Çin'in dünyaya bir katkısı olacaktı. Çin siyasetinin bir özelliği, liderlerin önce bir slogan ortaya atması, daha sonra bu sloganın altının siyasi ve entelektüel alanda doldurulmaya çalışılmasıdır. Çin tipi sosyalizm de bu şekilde ortaya ıktı. Seslendirildiği andan itibaren Çin siyasi ve entelektüel çevrelerinde, üniversitelerde büyük bir tartışmaya yol açtı.

Çin Halk Cumhuriyetinde Sovyetler'in dağılmasıyla ortaya çıkan diğer bir tartışma da ABD'nin tek kutupluluk sylemiydi. Çin, ABD'nin yeni dünya düzeni söylemine karşı çıkmıyor, ancak bu yeni düzenin tek kutuplu değil çok kutuplu olacağını savunuyordu. Dönemin gerek Çin içi entelektüel tartışmalarında gerek Çin devlet adamlarının söylemlerinde sık sık yeni dünya düzeninin çok kutuplu bir düzen olması gerektiğini vurguladıklarını görürüz. Bu aşamada küresel siyasette pasif durumda olan Çin, çok kutuptan birisinin kendisi olacağını açıkça söylemese de bunu kastettiği anlaşılıyordu.

11 EYLÜL ETKİSİ

2001'de ABD'de İviz kulelere düzenlenen terör saldırısı, ABD siyasetinde ve dolayısıyla küresel siyasette bir değişim meydana getirdi. Terör saldırılarının bütün dünyada yarattığı dehşetle BM'den saldırıyı düzenleyen terör rgt El Kaide'nin liderinin bulunduğu Afganistan'a müdahale kararı ıktı. Müdahaleyi NATO yapacaktı. NATO'nun Afganistan'a girmesine karşı olan Çin Halk Cumhuriyeti, o zamanki büyük glerle açıktan karşı karşıya gelmeme prensibinden dolayı BM'de oluşan konsensüse karşı veto kartını kullanmadı.

Çin Halk Cumhuriyeti kısa bir süre önce başka bir inisiyatif almıştı. 1995'te başlattığı şanghay Forumu girişimi, beklenenin üzerinde başarıya ulaşmış ve taraf ülkeler işbirliğini daha da ilerletme konusunda anlaşmışlardı. Dünya gündemini değiştiren terör saldırılarından kısa süre önce şanghay Forumu lkeleri olan Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan, aralarına Özbekistan'ı da alarak şanghay İşbirliği rgtn oluşturdular.

Çin'in uluslararası alanda o dönem için çok önem verdiği Şanghay İşbirliği Örgütü, kuruluşundan daha birkaç ay geçmeden dağılmanın eşiğine geldi. NATO'nun BM onayıyla Afganistan'a girmesi, Çin'in her zaman Pasifik Okyanusu tarafından beklediği ABD'nin Çin'in diğer tarafına, yani batı sınırlarına yerleşmesi demekti. Üstelik Şanghay İşbirliği Örgütü'nün üyelerinden Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan da BM kararına tam destek vermekle kalmamışlar, üs sağlamak veya asker yollamak yoluyla meselenin aktif müdahilleri dahi olmuşlardı.

Aynı yıl diğer bir önemli gelişme Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasıydı. Müzakere sürecinde Çin, gelişmekte olan ülke statüsüyle örgüte girmek istemişti. Gelişmekte olan ülke statüsü bir takım ayrıcalıklar getirdiğinden Dünya Ticaret Örgütü'nün diğer üyelerinin buna karşı çıkma hakları vardı. ABD, müzakere sürecinde Çin'in bu statüyle örgüte üye olmasında başlıca karşı çıkan ülkelerden oldu. Ancak sonuçta 2001'de Çin Halk Cumhuriyeti, gelişmekte olan ülke statüsüyle üyeliğe kabul edildi.

Bu statü, yüksek üretim rakamları olan Çin'e büyük avantaj sağladı. Üstelik Çin Halk Cumhuriyeti, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün de bazı antlaşmalarını onaylamakta ayak sürüyerek uzun bir süre bu örgütün kurallarından kurtuldu.⁴ Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütü ile olan ilişkileri bir arada düşünüldüğünde Çin Halk Cumhuriyeti, ileriki yıllarda bunlardan büyük avantaj sağladı.

IRAK SAVAŞI, RENKLİ DEVRİMLER VE ŞANGHAY İŞ BİRLİĞİ ÖRGÜTÜNÜN GERİ DÖNÜŞÜ

Afganistan'daki uluslararası mutabakattan memnun olan ABD, aynı yöntemi Irak'ta da uygulamak istedi. Ancak BM üzerinde kurduğu yoğun baskıdan sonuç alamadı. Veto hakkı olan ülkelerden Fransa, Rusya ve Çin bu sefer ABD'nin karşısında durdular. ABD diplomatları, özellikle Fransa'yı ikna etmeye çalışıyordu. Onlara göre Rusya Fransa'nın arkasına, Çin de her ikisinin arkasına saklanıyordu. Ama bu baskılar sonuç vermedi. Bunun üzerine ABD, kendi liderliğinde bir uluslararası koalisyon oluşturarak 2003'te Irak'ı işgal etti.

ABD, Irak harekatında Afganistan operasyonundaki meşruiyetini sağlayamamıştı. Afganistan operasyonunda terör dehşetinin de etkisiyle küresel destek vardı. ABD, bu küresel desteği yanlış değerlendirip kendi önceliklerini uluslararası sisteme dayatabileceği zannına kapıldı. Hukuki zemini elde edemeyince de silah gücüyle küresel sistemi istediği gibi yönlendirebileceğini zannetti. Artık ABD, 1991-2001 arası uluslararası kurallar dâhilinde bir tek kutupluluk anlayışından 2001-2003 süreci sonrasında uluslararası kurallara rağmen bir tek kutupluluğu silah zoruyla dayatma siyasetine geçmişti.

Irak işgali ile başlayan sürecin devamı renkli devrimlerle geldi. Lübnan, Gürcistan ve Ukrayna renkli devrimleri sonucunda ABD dar alanda güç kazanıyor ama geniş alanda kendisine karşı bir konsolidasyonun da zeminini hazırlıyordu. Mart 2005'te Kırgızistan'da gerçekleşen eylemler ve iktidar değişikliği ile Mayıs 2005'te Özbekistan'daki Andican olaylarının ise bu anlamda bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Özbekistan, olayları bastırmanın hemen ardından Afganistan operasyonuna verdiği desteği kesti ve ABD bağlantılı olarak nitelendirdiği bütün kuruluşları kapatarak bunlarla ilişkili kişileri sınır dışı

⁴ Çin'in Uluslararası Çalışma Örgütü ile ilişkileri hakkında bk. China Relations with the ILO, Briefing notes for U.S. Congressional - Executive China Commission Roundtable on Labor Rights, March 18, 2002, 2:30 p.m., SD-215 - prepared by the ILO Washington Branch Office. <https://www.cecc.gov/sites/chinacommission.house.gov/files/documents/roundtables/2002/CECC%20Roundtable%20Testimony%20-%20Tony%20Freeman%20-%203.18.02.pdf>

etti. Kırgızistan'da ise eylemleri ve iktidar değişikliğini gerçekleştirenler ABD desteğini arkalarında hissetmişlerdi. Ancak iktidara geldikten sonra durum değişti. Daha birkaç ay geçmeden toplanan Şanghay İşbirliği Örgütü toplantısında üye ülkelerin topraklarında üçüncü ülkelere ait bir askerî üs bulunmaması kararı alındı. Oybirliğiyle alınan karar, açıkça Kırgızistan'daki ABD üssünü hedef alıyordu.⁵ Böylece Şanghay İşbirliği Örgütü işlevsiz hâlden çıkıp yeniden güç kazandı ve hatta sonraki yıllarda katılımların artmasıyla Asya'da önemli bir uluslararası örgüt konumuna yükseldi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin agresif tavırları birkaç yıl içerisinde dünya kamuoyunda kendisine karşı bir havanın esmesine sebep olmuş, bunun karşılığında da ülkeler amacı ABD tek kutupluluğuna direnmek olarak gördükleri yapılaraya yönelmeye başlamışlardı. ABD'ye karşı yükselen bu eğilimden en fazla fayda sağlayan Şanghay İşbirliği Örgütü oldu.

2008 KRİZİ

2008'de ABD'de başlayan ve bütün dünyaya yayılan küresel finansal kriz yakın dönemdeki bir başka önemli dönüm noktası oldu. Küresel düzeyde büyük şirketler zora girdi, işsizlik dalgası esti, üretimler, kazançlar ve ekonomik büyümeler düştü. Bütün bunlar devletleri de zora soktu.

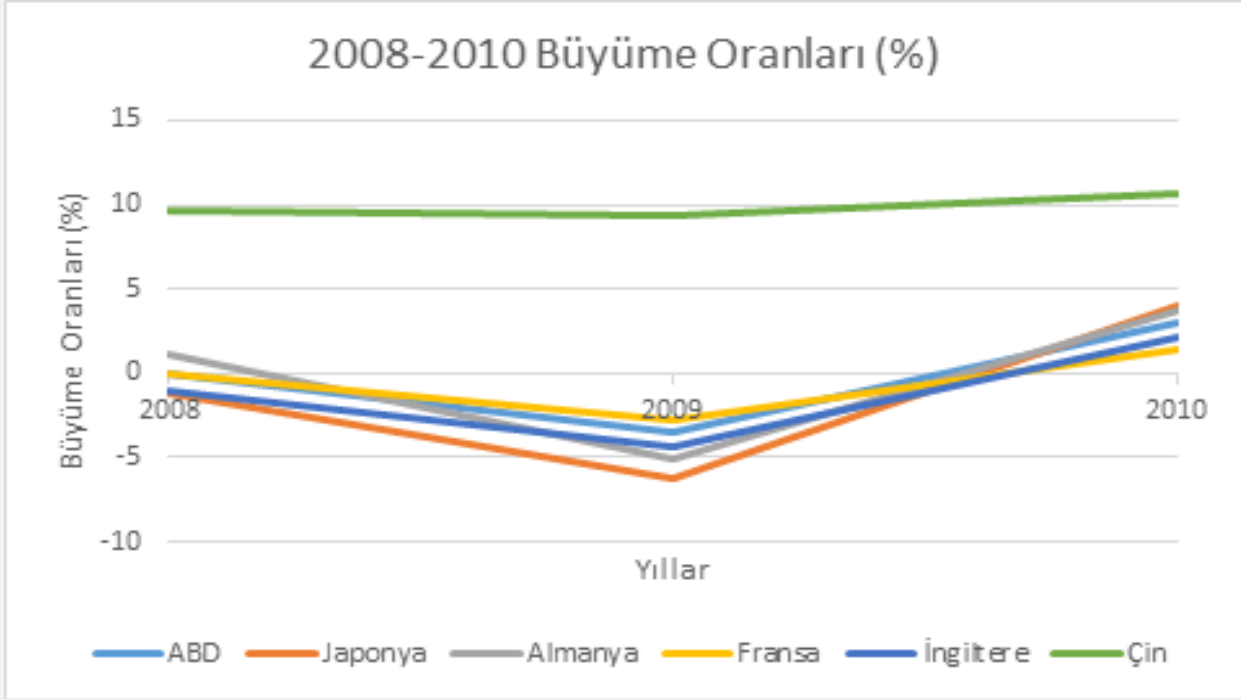
Krizin ilk etkileri 2008'de hissedilmeye başlandı. Dünyanın başat ekonomileri daha 2008'de durgunluğa girdiler. Bu yıl kimisi yerinde saydı kimisi de çok az küçüldü. Kriz esas etkisini ise 2009'da gösterdi. Dünyanın başat ekonomilerine bakıldığında 2009'da ABD % 3,5 daraldı. Daralma Japonya'da % 6,29; Almanya'da % 5,13; Fransa'da % 2,73 ve İngiltere'de % 4,37 olarak gerçekleşti. Takip eden yılda ise bu ülkeler kaybettiklerini ancak üçte bir oranında geri alabildiler.⁶ Bunların şüphesiz Çin'e de etkisi oldu. Olumsuzluklara bakılırsa dünya ekonomisindeki ve ticaretindeki daralmadan dolayı Çin'in de ihracatı düştü ve Çin'e gelen yabancı yatırım azaldı. Fakat bu olumsuzluklar ABD ve Avrupa'nın yaşadığı olumsuzlukların yanında çok küçüktü.⁷ Gerçekte ise Çin, 2008 küresel krizinden güçlenerek çıktı. Dünyanın önde gelen ekonomilerinde küçülmeler yaşanırken Çin 2008'de % 9,7; 2009'da % 9,4 ve 2010'da da % 10,6 büyüdü.⁸

⁵ Kırgızistan, üssü hemen kapatamadı. İki ülke arasında yıllar süren müzakereler oldu. Kırgızistan bu karara göre her kapatma istediğinde müzakereler sonucu ABD, kira artırımına gitti. Ancak karardan dokuz yıl sonra 2014'te ABD üssü kapandı.

⁶ Nihat Işık, Erkan Duman. Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 19/2 (2012) , 244(tablo). <https://dergipark.org.tr/en/pub/yonveek/issue/13697/165784>

⁷ Hu Li-wu, Avrupa Mali Krizi ve Dünya Ekonomisine Etkileri: Ekonomik Küreselleşme Esasında Çin'in "Dünyanın Fabrikası" Konumu, (Industrial Innovation), 2020/3, 41.

⁸ Dünya bankası verileri. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=CHN>

Yukarıda küreselleşmenin büyük yapıları yaradığını belirtmiştik. 2008 küresel krizi, dünyanın geleneksel büyük yapılarının büyümesini durdururken yeni büyük yapı hız kesmeden bunlara yaklaşmaya devam etti ve arayı büyük ölçüde kapattı. Çin, dönemsel olarak elinde fazla nakdi olan tek büyük ekonomi ayrıcalığına erişti ve bu ayrıcalığı akıllıca kullandı. Bu süreçte özellikle Avrupa’da hazır para ihtiyacı içerisinde olan birçok şirket ya Çinli sahiplere geçti ya da Çinli ortaklar edinmek zorunda kaldı. Dolayısıyla marka isimleri değişmeden sahipliklerde ciddi değişimler meydana geldi. ABD bu konuda biraz daha temkinli davranmasına rağmen daha hafif bir şekilde benzer durumlar orada da görüldü. Çin’in küresel şirketlerin kimisini tamamen satın alması, kimisine de ortak olması sadece ekonomik bir hamle değildi. Bu şirketlerin sahipliği yoluyla Çin, aynı zamanda şirketlerin teknolojilerine ve tasarımlarına da ulaştı.⁹ Böylece kendi topraklarında yabancı şirketlere yer açmanın sağladığı teknolojik atılıma bir yenisini eklemiş oldu.

Dolayısıyla 2008 küresel mali krizi Çin’in uluslararası ticarete büyümesinin ve bir uluslararası oyuncu olarak ortaya çıkmasının adımları oldu. ABD’nin başını çektiği Batı

⁹ Konuralp Ercilasun, Komünist İstihbarattan Bilişimci İstihbarata Çin İstihbarat Organları, İstihbarat Örgütleri, ed. Ümit Özdağ, Ankara: Kripto, 2014, 206. Çin Halk Cumhuriyeti esasında hiçbir hamlesini askerî ve siyasi amaçların dışında değerlendirmiyor. Sadece ekonomi değil, kültür alanı da dâhil olmak üzere Çin’in yurtdışındaki her bir hamlesinin geniş anlamda bir savaş konseptinin parçası olması gerektiği hususunda Çin düşünce kuruluşlarının çalışmaları bulunuyor. Bu konuda bk. Qiao Liang ve Wang Xiang-sui, *Unrestricted Warfare*, Vermont: Echo Point Books, 2017. Kitabın orijinali 1999 yılında Çin ordu yayınevi tarafından yayımlanmıştı.

dünyası geleneksel olarak liberal ekonomi ve küreselleşmeyi savunurken 2008'den itibaren belli belirsiz bir şekilde kendi koruma duvarlarını tartışmaya başlamıştı. Devlet aklının iyi işlediği devletler için ideolojiler ve ekonomik doktrinler, devletlerin ulusal çıkarlarının bir parçasıdır. Dolayısıyla devletlerin ulusal çıkarları değiştiği zaman geleneksel kalıplar değişmeye başlayabilir. Ulusal çıkarlar esasında dünya politikasını incelediğimizde katı ideolojik duruşları olan devletlerin bu ideolojilerinin tam tersine hareket etmelerine şaşırırız. Demokrasi şampiyonu ABD'nin Soğuk Savaş sırasında Güney Amerika'da diktatörlük yönetimlerini desteklemesi bunun bir örneğidir. Küreselleşme söz konusu olduğunda geleneksel korumacı görünen Çin Halk Cumhuriyeti ile geleneksel açıklıkçı görünen ABD'nin bir süre sonra yerlerini değiştireceklerini yine ulusal çıkarlar ekseninde tespit etmek mümkündür. Çünkü daha önce de belirtildiği üzere küreselleşme büyük yapıların ve üretimi güçlü olanların işine yaramaktadır. Bir ülkenin üretimi ne kadar fazlaysa bu fazlalığı uluslararası alana aktarabilmek için küreselleşme taraftarı olması aklın bir gereğidir. Üretimi ve rekabet gücü az olan ülke ise ister istemez korumacı politikalarla yönelecektir.¹⁰

¹⁰ Henüz ortada ne Çin'in ne de ABD'nin geleneksel duruşlarından vazgeçeceklerine dair bir emare yokken 2010'da Çin üzerine yapmış olduğum bir incelemede Çin'in gelecekte küreselleşmenin bayraktarlığını yapacağı öngörüsünde bulunmuştum. Konuralp Ercilasun, Çin: Yükselişe Devam mı?, 21. Yüzyıl, Sayı: 18 (Haziran 2010), 40.

21. YÜZYILIN BAŞINDA ÇİN'İN İÇ DİNAMİKLERİ VE URUMÇİ OLAYLARI

Çin Halk Cumhuriyeti, 1990'larda ülke çapında hızlı alt yapı yatırımlarına başladı. Çin devlet sistemi gereği, yukarıdan verilen devasa yatırım kararlarıyla köy, mahalle ve ilçe halkları tamamen yerlerinden edilebiliyorlardı. Batı Bölgeleri Kalkınma Planı da aynı mantıkla işledi. Bu alt yapı projeleri zaman zaman çevre ve tabiat şartlarına da aykırı bir şekilde gerçekleştiriliyordu. Bu sebeple mesela Çin'in en büyük nehirlerinden olan Yangzi'nın kolları üzerinde yapılan barajlar 1990'larda defalarca civar köy ve ilçelerde su baskını, sel gibi doğal afetlere yol açtı. Bu sebeple o dönemde Çin, bir protestolar diyarına dönüşmeye başladı. 2005'ten itibaren Çin'in çeşitli bölgelerinde her yıl için onlarca diye ifade edilebilecek yürüyüşler baş gösterdi. Bunlar kimi zaman uygulamalardan şikâyetçi olan işçilerdi, kimi zaman bir baraja karşı çıkan köylülerdi. Bu da Çin'deki bütün ekonomik gelişmeye rağmen yerel tatminsizliklerin gittikçe daha sesli olarak ifade edilmeye başladığını gösteriyordu.

Çin'deki bu yerel tatminsizlikler, 2009 yılında Guangdong'da bir fabrikada çalışan iki Uygur Türkünün öldürülmesi sonucunda etnik bir huzursuzluğa dönüştü. Olayın Urumçi'de duyulmasıyla protestolar baş gösterdi. Çin hükümeti olay üzerine bir açıklama talep eden protestoculara sert müdahale edince 2009 Urumçi olayları meydana geldi. Urumçi olaylarının hemen öncesinde Çin'in küresel ekonomik hamleleri gelmiş ve bu sebeple Batı kamuoyunun dikkati de Çin'e dönmüş durumdaydı. İşte böyle bir ortamda Urumçi olayları bir anda uluslararası gündemin ana maddesi hâline geldi. Gösterilen bu uluslararası ilgiden rahatsız olan Çin Halk Cumhuriyeti, tıpkı 20 yıl önce yaptığı gibi bölgeyi dışa tamamen kapattı.¹¹ Bu olay sonucu Doğu Türkistan meselesi Tibet meselesine benzer bir şekilde uluslararası bir hâle geldi.¹²

¹¹ Konuralp Ercilasun, Şıncan'da Neler Oluyor?, Radikal, 10 Temmuz 2009, 17.

¹² Urumçi olaylarının Çin'deki ve uluslararası kamuoyundaki yankıları için bk. Erkin Emet, Urumçi Clashes: The Reactions and the Aftermath, The Uyghur Community, ed. Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun ve Konuralp Ercilasun, New York: Palgrave Macmillan, 2018, 137-151; Erkin Ekrem, Urumçi Olayı: Çin Medyasında Türkiye Karşısı Yorumlar, Türkiye Günlüğü, Sayı: 98 (Yaz 1009).

Bu anlamda denebilir ki Çin, uluslararası camiada boy göstermeye başlayınca Çin'in geleneksel sorunları da uluslararasılaşma eğilimi gösteriyordu. Bugün Çin'de yapılan değerlendirmelere bakıldığında Çin'in küresel hamlelerinin 2008 kriziyle başladığı yönünde yorumların ağırlıkta olduğu görülür.

Şİ CİNPİNG – “ÇİN RÜYASI” VE ÇİN SİYASETİNDE YENİ DÖNEM

2012’de Çin Komünist Partisinin başına gelen Şi Cinping, Çin siyasetinde yeni bir dönem başlattı. Şi Cinping’in adımları bir anlamda 1978’den beri gelen reform ve açıklık politikalarının yeni bir aşamaya geçmesi demekti.

Çin devlet başkanlarının bir özelliği kendi dönemlerine damga vurmak için çeşitli sloganlar üretmeleridir. Deng Şiaoping’in “bir ülke, iki sistem”, “Çin tipi sosyalizm” ve benzeri birçok sloganı vardı. Kendisinden sonrakiler de benzer şekilde sloganlar üretmişler ve dönemlerine damga vurmak istemişlerdi. Slogan ortaya atıldıktan sonra Çinli bürokratlarca ve aydınlarca tartışılarak içi doldurulmaya çalışılır. İşte Şi Cinping’in bu yöndeki ilk adımı “Çin rüyası” sloganı oldu. Aslında bu kavram Şi Cinping’den kısa süre önce ortaya çıkmıştı. Ama Şi Cinping’in onu sahiplenip yeni bir tanım getirmesi, kavramı bir anda popülerleştirdi. Şi Cinping’in Çin Rüyasına ilk tanımı şu şekildeydi:¹³

“Şimdi herkes Çin rüyasını tartışmaktadır. Bence, Çin milletinin yüce dirilişini gerçekleştirmek, milletimizin yakınçağdan beri en büyük rüyasıdır. Bu rüya birkaç nesil boyu Çinlilerin kutsal hayalidir. Çin milletinin ve halkının tamamının faydasını yansıtmaktaydı. Her Çin gencinin ortak beklentisiydi. Tarih bize göstermektedir ki her kişinin kaderi ülke ve milletinin kaderi ile yakından ilişkilidir. Ülke iyi olursa, millet iyi olursa herkes ancak o zaman iyi olur. Çin milletinin yüce dirilişini gerçekleştirmek şanlı ve çetin bir görevdir. Bu görev, nesilden nesle Çin halkının ortak çabasını gerektirmektedir. Boş konuşmak ülkeye zarar verirken sıkı bir çalışma ülkeyi müreffeh kılar. Bizim neslimizin Komünist Parti üyeleri olarak Partimizi iyi düzenlemek için geçmişten ders alarak geleceğimizi kurmalıyız. Ülkemizi iyi düzenlemek için bütün Çin halkı ile birleşmeliyiz. Milletimizin ilerlemesi için Çin milletinin yüce dirilişi amacına yönelik olarak cesurca ilerlemeliyiz.”

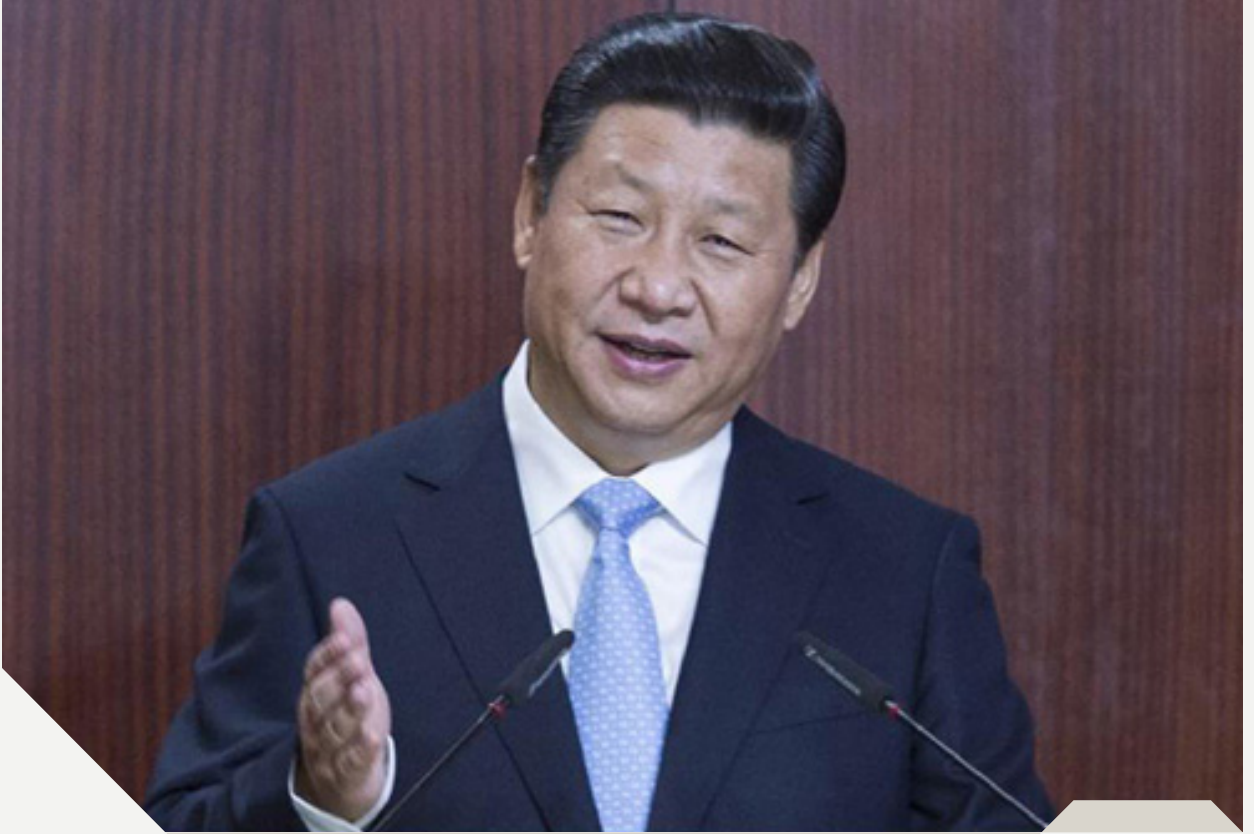

¹³ Konuralp Ercilasun, Çin’de Yeni Slogan: Çin Rüyası, 21. Yüzyıl sitesi, 5 Ağustos 2013, shorturl.at/uxyzE

“Çin milletinin yüce diriliş rüyası mutlaka gerçekleşecektir” diyen Şi Cinping’in sözleri ertesi Çin’in resmî gazetesi olan Halkın Günlüğünde “Şi Cinping Teorisi - Çin Rüyası” başlığı altında çıktı. Daha sonra Şi, bu yöndeki sözlerini geliştirdi ve kuvvetlendirdi. Böylece Şi Cinping, daha başa geçer geçmez kendisiyle birlikte yeni bir dönemin başladığını vurgulamış oluyordu. Bu söylemi, Şi Cinping’in sonraki hamlelerinin ufak bir başlangıcıydı sadece.

ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN İLK İDDİALİ KÜRESEL GİRİŞİMİ: KUŞAK VE YOL

Çin Halk Cumhuriyeti, uluslararası şirketleri satın alma veya bunlara ortak olma gibi küresel ekonomik girişimlerine daha önce başlamış olmasına rağmen bunlar Çin devletinin uluslararası ekonomik konjonktürü değerlendirmesiyle ilgili adımlardı. Çin’in küresel güç hâline gelmesinde rolü olmasına ve Çin stratejisinde ciddi yer tutmasına rağmen baştan planlanmış bir hareketten daha ziyade çıkan fırsatın stratejik plana yedirilmesinden ibaretti.

Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifi ise bundan farklı olarak baştan sona Çin tarafından planlanan iddialı ve stratejik bir hamledir. Çin Devlet Başkanı, 7 Eylül 2013 tarihinde Kazakistan'a yapmış olduğu resmî ziyarette İpek Yolu'nun tarihî öneminden bahsederek bu tarihî yolun ihya edilmesini önerdi. Şi Cinping'in Kazakistan'da Nazarbayev Üniversitesinde yaptığı konuşma eski geçmişe ciddi atıflar yapması ve Çin'i merkeze koyması bakımından önem arz ediyor. Çin Devlet Başkanı, konuşmasının bir bölümünde şöyle diyor:¹⁴

"2100 küsur yıl önce Çin'deki Han hanedanı zamanında Cang Çien isimli bir Çin elçisi barış ve dostluk misyonlarıyla iki kere Orta Asya'ya gönderilmişti. Seyahatleri Çin ve Orta Asya arasında dostça temasların kapısını açtı. Ayrıca bu seyahatler doğuyla batıyı, Asya'yla Avrupa'yı bağlayan İpek Yolunun kapısını da açtı."

"Memleketim olan Şaanşi tam da İpek Yolu'nun başlangıcındadır. Bugün burada durup tarihî geçmişe baktığımda neredeyse dağlarda yankılanan deve zillerini duyabiliyorum, çölden yükselen dumanın parıltısını görebiliyorum. Bu duygu beni ziyaret ettiğim bu yere yakınlaştırıyor."

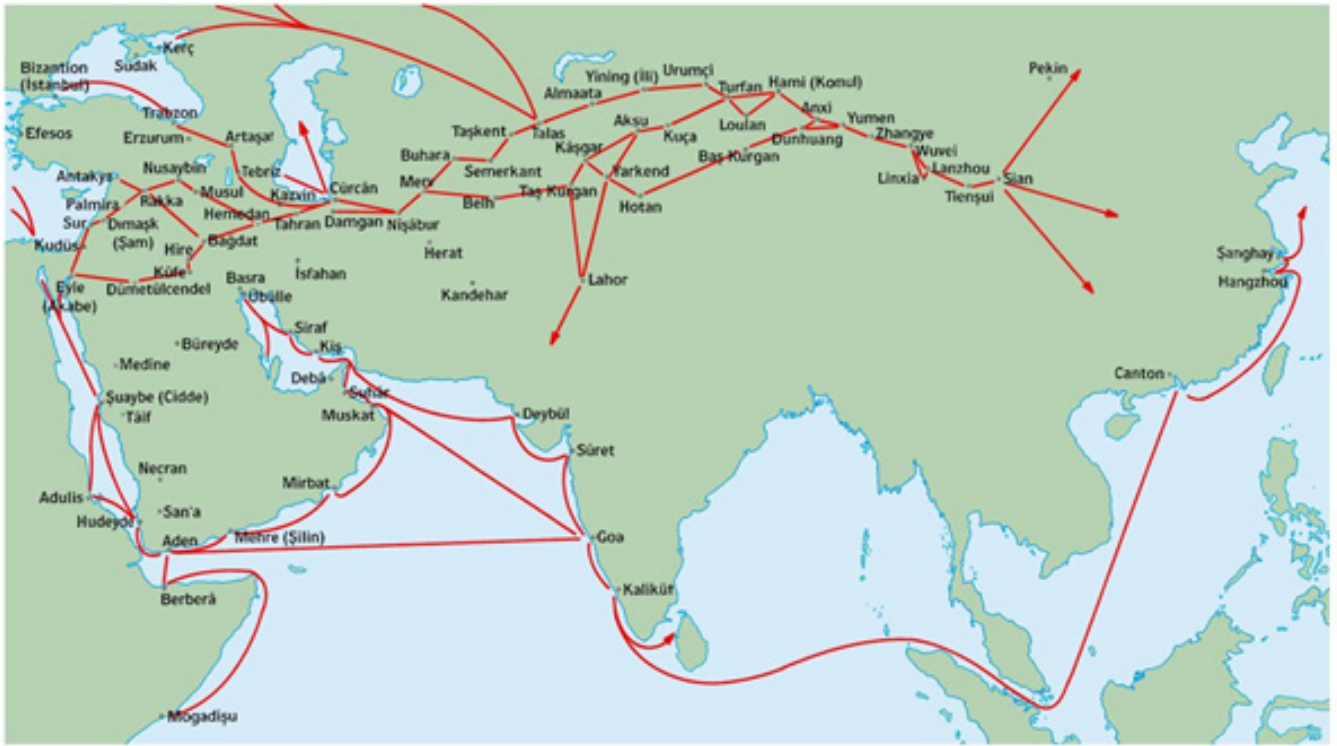
"Eski İpek Yolunun üstünde bulunan Kazakistan, Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki alışverişe ve çeşitli milletlerle kültürlerin etkileşimiyle işbirliklerine önemli bir katkıda bulunmuştur. Bu ülke, Doğu ile Batı arasında seyahat eden elçilerin, kervanların, seyyahların, âlimlerin ve sanatçıların birbiri ardınca geçen silsilelerine tanıklık etti. Böylece alışveriş ve karşılıklı öğrenme süreci dünya medeniyetinin gelişmesine katkıda bulundu."

Görüldüğü gibi konuşmasında Çin Devlet Başkanı Şi Cinping, antik dünyada Çin'i başat konuma yerleştiriyor. Şi'nin iddiasına göre İpek Yolu, Çin'in elçi göndermesi sayesinde açılmıştır(!) Bu iddia sadece Çin Devlet Başkanının kendi düşüncesini değil, Çin resmî tarihinin İpek Yoluna bakış açısını da göstermektedir. Çin resmî tarihine göre İpek Yolu bir Çin girişimi olarak başlamış ve bu sayede doğu-batı ticaretinin kapısı açılmıştır. Gerçek ise böyle değildir. Söz konusu elçi MÖ 138'de Çin'den ayrılmadan yüzyıllarca önce dahi bu ticaret vardı ve bu ticaretin esas aktörleri Türkistan şehir sakinleri ile bozkırdaki Türk boylarıydı. O zamanlar bölgede Hun hâkimiyeti olmasından dolayı bu ticaret Hunların elinde bulunuyordu ve Hunlar bu ticaretten büyük gelir elde ediyorlardı. Çin ise Hunlara karşı siyasi bir amaçla gönderdiği bu elçi vesilesiyle ancak sonradan böyle bir ticaretin varlığından haberdar olabilmişti.¹⁵ Nitekim daha sonra Çin, bölgeyi Hunlardan koparmak

¹⁴ Çin Devlet Başkanı Şi Cinping'in Kazakistan konuşmasının Çin dışişleri tarafından yayımlanan tam metni için bk. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1078088.shtml

¹⁵ Konuralp Ercilasun, Türk Tarihinde Asya Hunları: Birinci Hâkimiyet Dönemi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, 73; Ayşe Onat, Çin Kaynaklarında Türkler: Han Hanedanı Tarihinde "Batı Bölgeleri", Ankara: TTK Yayınları, 2012, 81.

için birbiri ardınca diplomatik ve askerî girişimlerde bulundu. Bundan sonraki yüzyıllarda da bozkırda ne zaman Türkler veya Moğollar güçlense, Çin onların gücünü kırmak için Doğu Türkistan'ı onlardan koparmaya çalıştı. Bir anlamda bozkır ile Çin'in mücadelesi iki bin yıla yakın bir süre Doğu Türkistan üzerinden cereyan etti.¹⁶

Tarihin gidişatından görüldüğü üzere Şi Cinping'in konuşmasında elçinin niyetleri konusunda da bir muğlaklık göze çarpıyor. Şi Cinping, Çin resmî tarihinin elçinin barış ve dostluk için bölgeye gönderildiği iddiasını seslendiriyor. Halbuki Çin elçisi bölgeye Hunlara karşı müttefik bulmak üzere gönderilmişti. Yani zahiren bir yakınlaşma amacı sezilse de esas amaç Türkistan'daki boyları Hunlara karşı kışkırtmaktı. Dolayısıyla bu misyon barış ve dostluk kavramlarıyla değil, böl ve kışkırt kavramlarıyla açıklanabilecek bir misyondur.

¹⁶ Konuralp Ercilasun, Silk Road as a Sub-Global Region: A Sphere Emerging from the Interaction of Cultural and Economic Fields, in International Seminar on Reviving the Silk Route: New Initiatives and Engagements for the 21st Century, The Indian Council of World Affairs (ICWA), International Center, Goa, India, 9-10 February 2007. shorturl.at/bcej0

Çin devlet başkanının konuşmasında dikkat çekici diğer bir husus, Şi Cinping'in Çin'i ilişkilerde başat bir noktaya konumlandırırken Kazakistan'ı edilgen bir pozisyona sokmasıdır. Çin, İpek Yolunun "başında" olması hasebiyle doğu-batı ilişkilerinin sözde başat unsurudur. Buna karşılık Kazakistan topraklarında yaşayanlar ise sadece doğuda üretilen medeniyet ürünleriyle batıda üretilen medeniyet ürünlerinin birbirlerine aktarılmasına aracılık eden edilgen topluluklar konumundadır. Bu bakış açısı yine Çin resmî tarihinden gelmekte olup, Çin ile Avrupa'yı dünyanın öncüsü olarak konumlandırmaktadır. Türk ve Moğolların hâkimiyetinde olan bozkır bölgesinin tek işlevi ise aracılıktır. Bu anlamda bu milletler, Çin bakış açısına göre tarihin öncüsü değil, tarihin edilgen unsurlarıdır. Böylece Çin kendisini Batı'ya göre konumlandırmakta, rekabet veya işbirliğinin ana unsurlarının Çin ile Batı olduğunu düşünmektedir. Çin'in gözünde aradaki topraklarda meskun olan milletler, ya o bloka ya bu bloka kayacak olan iddiasız milletlerdir. Aynı bakış açısı Batı'da da mevcuttur. Dolayısıyla Batı'da ve Çin'de oluşan genel paradigma, arka

planda Asya'nın geri kalanını ancak potansiyel bir müstemleke veya bir tarafa meyledecek güçsüz müttefik olarak değerlendirme yönündedir. Özellikle bu son konu üzerinde tarihî perspektifle durmamızın sebebi, Çin'deki mevcut tarih bakış açısının gelecek planlarını da şekillendirmesidir. Yani buradaki söyleme bakarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin özellikle Türk Cumhuriyetleri için gelecekte biçtiği rolü tahmin etmek mümkündür.

Şi Cinping, Kazakistan konuşmasının devamında ülkeler arası işbirliğinin unsurlarını maddelemiştir. Şi Cinping'e göre işbirliğinin adımları politikaları birlikte belirlemek, ulaşım ağını güçlendirmek, ticaret önündeki bütün sınırlamaları kaldırmak, para dolaşımını yoğunlaştırmak ve halklar arası yakınlaşmayı arttırmaktır.¹⁷ Çin Devlet Başkanının konuşması sırasında geleceğe yönelik planları madde madde sıralaması, bunları alelade bir retorik malzemesi olmaktan çıkarıp, Çin devletinin bu konuda ciddi bir hazırlık yaptığını ve planını adım adım hayata geçireceğini gösteriyordu.

Nitekim Şi Cinping, bir ay sonra 2 Ekim 2013'te Endonezya'ya yaptığı ziyarette bir konuşma daha yaparak Kazakistan konuşmasındaki unsurları güçlendirdi. Burada Çin devlet başkanının yine yakın geçmişten uzak geçmişe kadar atıflarda bulunduğunu görüyoruz:¹⁸

¹⁷ Şi Cinping, Promote Friendship Between Our People and Work Together to Build a Bright Future, 7 Eylül 2013, Kazakistan, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1078088.shtml

¹⁸ Şi Cinping, Speech to Indonesian Parliament, 2 Ekim 2013, Endonezya, http://www.asean-china-center.org/english/2013-10/03/c_133062675.htm

“Çin’deki Han hanedanına denk gelen iki bin yıl önceki kadar erken bir zamanda aralarındaki denize rağmen iki ülke halkları birbirlerine kapıyı açmışlardı. 15. yüzyıl başlarında Ming hanedanının meşhur Çinli denizcisi Cing Hi, Batı Denizlerine doğru yedi seyahat yapmıştı. Bu seyahatlerinin her birinde Endonezya adalarına uğramış ve Java, Sumatra, Kalimantan gibi yerlere yolculuk yapmıştı. Seyahatleri Çin ve Endonezya halkları arasında bugün bile geniş ölçüde anlatılan dostça ilişkilerin konu edildiği güzel hikâyeler bıraktı.”

Şi Cinping, her ne kadar Endonezya parlamentosuna hitap etse de konuşmasının devamını ASEAN oturumları dolayısıyla ikili ilişkilerden daha genel bir çerçeveye, Çin-ASEAN ilişkilerine oturtur.

Tıpkı Kazakistan konuşması gibi, burada da Çin-ASEAN ilişkilerinin geleceğine yönelik bir takım maddeler sıralar. Bunlardan birincisi güven inşası ve iyi komşuluğun geliştirilmesidir. İkincisi bir Çin deyişine atıf yaparak söylediği kazan-kazan için çalışmaktır. Üçüncüsü, birlikte durmak ve birbirine yardım etmektir. Dördüncüsü, karşılıklı anlayış ve dostluktur. Beşincisi, açıklık ve kapsayıcı olmaktır.¹⁹ Tıpkı Kazakistan konuşması gibi maddeler hâlindeki sıralama, yine önceden çalışılmış bir planın açıklandığını göstermekteydi.

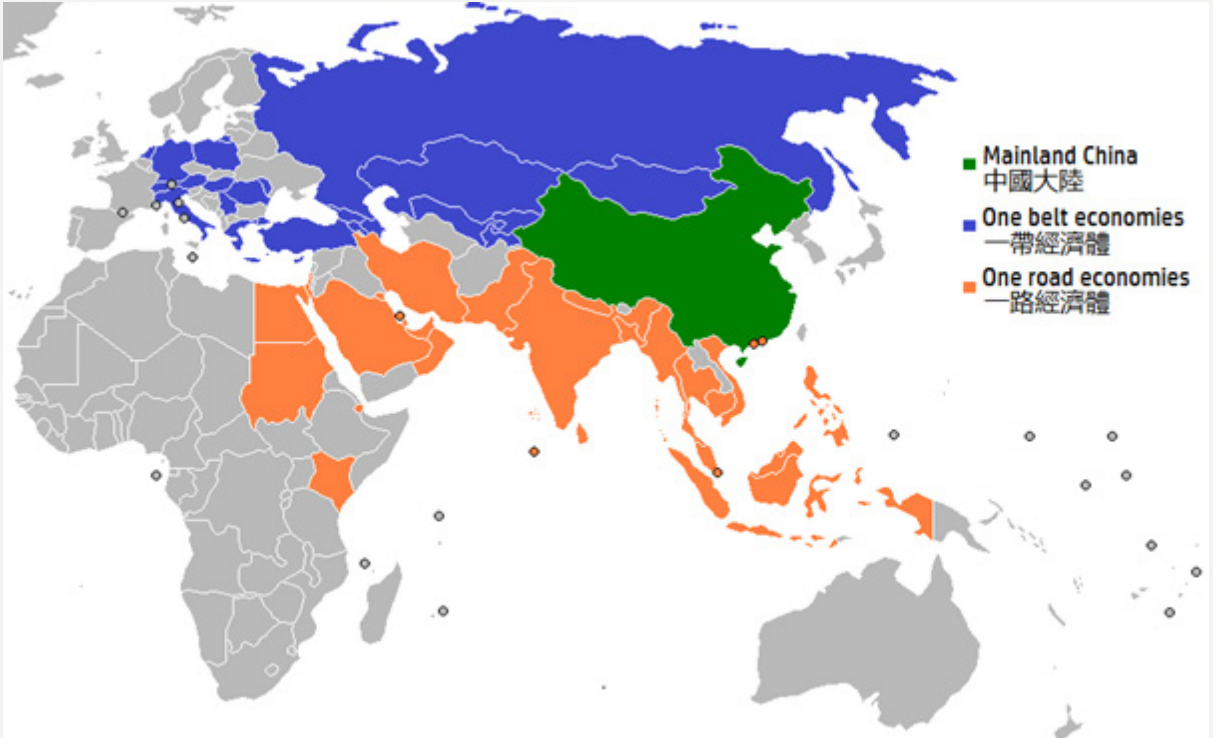

¹⁹ Aynı konuşma.

Bu maddeler arasında belki de ikinci madde üzerinde biraz daha durmak icap ediyor. Şi Cinping, bu maddede Çin-ASEAN arasındaki serbest ticaret alanının daha geliştirilmesini ister ve 2020’de ticaret hacminin bir trilyon ABD dolarına çıkması hedefini ortaya koyar. Şi Cinping, burada ayrıca Asya Yatırım Bankası kurulması teklifini ortaya atar. Sözü yine İpek Yoluna getirerek şöyle der:

“Eski zamanlardan beri Güney Doğu Asya, antik Deniz İpek Yolu’nun önemli bir aktarma merkezi oldu. Çin, hükümetimiz tarafından kurulan Çin-ASEAN Deniz İşbirliği Fonunu iyi bir şekilde kullanarak ASEAN ülkeleriyle deniz işbirliğini güçlendirecek ve 21. yüzyılın Deniz İpek Yolunu inşa etmek için ortak çabayla aktif bir şekilde deniz işbirliğini geliştirecektir.”

Görüldüğü gibi Şi Cinping, Kazakistan’da İpek Yolu’na atıfla Çin devlet literatüründe daha sonra “kuşak” olarak adlandırılacak politikasını; bir ay sonra Endonezya’da ise Deniz İpek Yolu’na atıfla “yol” olarak adlandırılacak politikasını ilan etmiş oluyordu. Böylece 2014’ten itibaren Kuşak-Yol İnisiyatifi bir Çin girişimi olarak tartışılmaya başlandı. Çin Halk Cumhuriyeti ve devlet başkanı zaman kaybetmeden ilgili ülkeler nezdinde ve her türlü uluslararası platformda sürekli olarak Kuşak-Yol İnisiyatifini dile getirmeye başladı. Çok geçmeden bunun somut adımları da Çin tarafından hızlı bir şekilde atıldı.

²⁰ 2019 itibarıyla Çin-ASEAN ticareti ancak bu hedefin yarısından az fazla olan 550 milyon ABD dolarına ulaşabilmiştir. 2020’deki salgın ve ticaret durgunluğu da hesaba katılırsa gerçekleşen rakamlar hedefin çok altında kalacaktır. Ticaret verileri için www.trademap.org

²¹ Şi Cinping, Speech to Indonesian Parliament, 2 Ekim 2013, Endonezya, shorturl.at/bLMZ1

Kuşak-Yol İnisiyatifi, Çin'den Avrupa'ya karadan ve denizden yolların oluşturulmasıyla Avrasya'nın iki ucu arasındaki ticareti arttırma girişimidir. Bu girişim, temelde Çin'in üretim fazlasını kıtanın öbür ucuna daha hızlı ve kolay nakledebilmesiyle ilgilidir. Yani Sanayi Devriminden sonra Avrupalı uluslar nasıl dünyanın geri kalanına üretim fazlalarını nakletmek istedilerse Çin de bugün bunu amaçlamaktadır.

Çin Halk Cumhuriyetinin söylemlerine baktığımızda, Çin, Kuşak-Yol İnisiyatifini 69 ülkeyi içine alacak büyük bir atılım olarak görüyor. Bu inisiyatif ekonomik açıdan ortaya atılsa da daha geniş kapsamlı sonuçlara ulaşacak bir planın temelini oluşturuyor. Çin, bu projeye dâhil olan ülkelerin kendi aralarında bir ekonomik entegrasyon yaşayacağını söylüyor. Burada büyük yapıyla küçük yapının entegrasyonunun ne anlama geldiğine dikkat etmek gerek. Birbiri arasında büyük fark olan iki yapının entegre olması demek, küçük olanın büyük olanın içinde erimesi demektir.

Çin, ayrıca bu inisiyatife dâhil olan ülkelerin sadece ekonomik değil, büyük bir sosyal dönüşüm de yaşayacağını ve yine bu inisiyatifin kültürlerin kaynaşmasını sağlayacağını ifade ediyor. Bütün bu ifadeler tıpkı ekonomik alan gibi büyük yapıların çıkarlarına hizmet eden sonuçları içeriyor. Bu inisiyatif bir Çin inisiyatifi olup başarılı olduğu takdirde katılımcı ülkelerin birçoğunun Çin'in ekonomik, sosyal ve kültürel hegemonyası altına gireceği açıktır.

Kuşak-Yol İnisiyatifi kapsamında Çin, Asya Yatırım Bankasını kurdu, birçok ülkede bilişim alt yapılarını inşa etti ve yine yurtdışı devasa yatırımlarda bulundu. Bunlar özellikle demir yolu, kara yolu veya liman yapımı gibi ulaşım ile ilgili yatırımlardır.

Çin Halk Cumhuriyeti, Kuşak-Yol İnisiyatifi için bugüne kadar iki büyük toplantı organize etti. Birincisi 15 Mayıs 2017’de 30 ülkenin katılımıyla toplandı. Uluslararası kuruluşlardan BM, Dünya Bankası ve IMF de katıldı. Katılımcı ülkeler, inisiyatife tam destek ilan ettiler. İkinci toplantı 27 Nisan 2019’da yapıldı. 38 ülke ve BM ile IMF katıldı. İkinci toplantının Sonuç Bildirgesinden iki madde bu inisiyatifin kapsamını göstermektedir.

Sonuç Bildirgesinin beşinci maddesi “İşbirliği ortakları olarak özellikle kalkınma politikalarında sinerji, artan altyapı yatırımları, ekonomik koridorlar, ekonomik ve ticari işbirliği alanları, sanayi parkları, mali ve ticari işbirliği, inovasyon ve teknoloji, deniz işbirliği, işadamları ilişkileri, halklar arası ilişkiler ve kültür alışverişi gibi alanlarda Kuşak Yol İnisiyatifi ile meydana gelen gelişmeleri ve yaratılan önemli fırsatları takdir ediyoruz” diyor.

Altıncı madde de “Gelecekte kalkınma politikalarında sinerji, altyapı gelişimi, engelsiz ticaret, mali işbirliği ve halklar arası ilişkiler yoluyla bağlantıyı zenginleştirmek için yüksek kalite Kuşak Yol işbirliğini planlıyoruz. Bu sayede kendi halklarımızın refahı için pratik işbirliği gelişebilecektir. Bu bağlamda, işbirliği ortaklarımızdan daha fazla çaba bekliyoruz” diyor.²²

Görüldüğü gibi her iki madde de toplantıya katılan ülkelerin inisiyatifi desteklediğini ve ekonominin ötesinde sonuçlar beklediğini gösteriyor. Çin Halk Cumhuriyeti, Kuşak ve Yol İnisiyatifi ile uluslararası platformda iddialı bir proje ortaya koydu ve ekonomik gücü sayesinde başka ülkelerin de buna katılımını sağladı.²³ Bunun yanında yayımladığı propaganda karikatürleriyle de inisiyatifteki Çin öncülüğünü ortaya koyuyor.²⁴

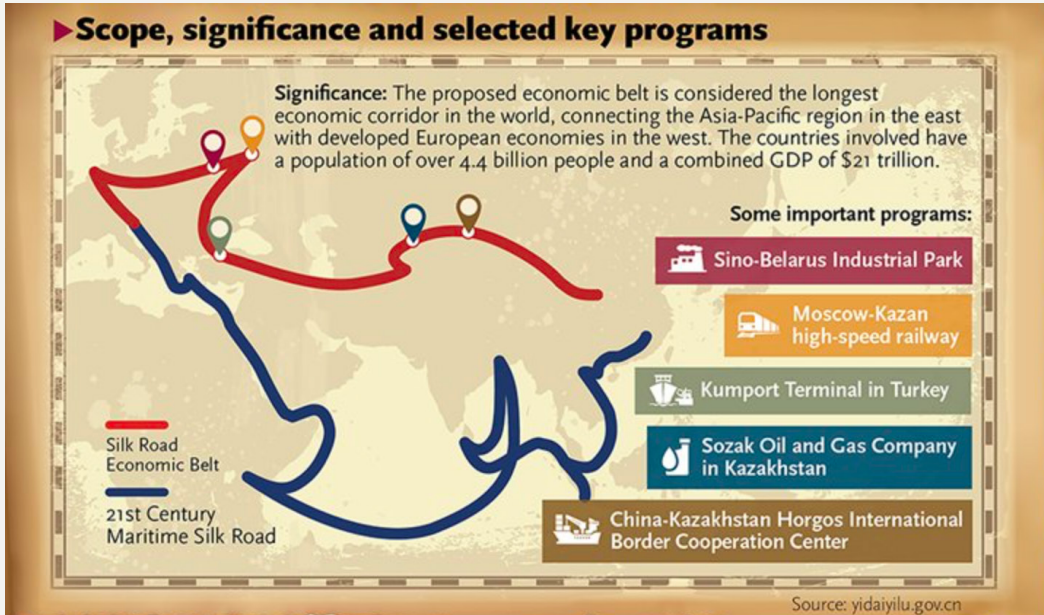

²² Joint Communiqué of the Leaders' Roundtable of the 2nd Belt and Road Forum for International Cooperation, <http://www.beltandroadforum.org/english/n100/2019/0427/c36-1311.html>

²³ Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nin Türkiye'ye olası etkileri ve Türkiye'nin yaklaşımları için bk. Konuralp Ercilasun, 21. Yüzyılda Çin ve Türkiye ile ilişkileri, Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti, ed. Ümit Özdağ ve Yelda Ongun, Destek Yayınevi, baskıda.

²⁴ Bu tip propaganda karikatürleri Çin'in resmî ajansı tarafından yayımlandı. Bk. Comics: Belt and Road Initiative helping world's children with easier way home, Şinhua, 27 Nisan 2019, shorturl.at/cfnQY; Comics: Belt and Road Initiative helping world's children clean drinking water, Şinhua, 27 Nisan 2019, shorturl.at/jGNR7.

Çin'in bu iddialı projesinin 2019 itibarıyla, yani salgın öncesi itibarıyla durumuna bakarsak şu noktaları tespit edebiliriz. Çin, başlangıçta bu inisiyatifin 69 ülkeyi etkileşime sokacağını ilan etmişti. Şu anda ise bu inisiyatifin bir bileşeni olarak gördüğü anlaşmaları 126 ülke ve 29 uluslararası örgütle yapmış durumdadır. 2013-2018 arasında geçen beş yılda Çin'in Kuşak ve Yol ülkeleriyle ticareti 6 trilyon ABD dolarını geçti. Aynı dönemde Çin'in bu ülkelere doğrudan yatırımı 90 milyar ABD dolarını aştı. Çin destekli on bir banka 28 farklı ülkede şubeler açtı. Buna karşılık, Kuşak ve Yol ülkelerinden 22 ülke de Çin'de banka şubesi açtı. 2018 sonu itibarıyla Asya Yatırım Bankası üyeleri 93 ülkeye ulaştı. Bu banka 7,5 milyar ABD doları kredi kullandı. İçinde Türkiye'deki projeler de dâhil olmak üzere birçok projeyi destekledi. 2018'de e-ticaret yoluyla Çin'den ithalat veya Çin'e ihracat hacmi 20,3 milyar ABD dolarına ulaştı. Bu bir önceki yıla göre % 50 artışı gösteriyor. Çin-Avrupa demir yolu 16 ülkede 108 şehri bağlayan bir ulaşım ağı oluşturdu. Eğitim alanında Çin ile 24 Kuşak-Yol ülkesi yüksek öğretim derecelerinin karşılıklı tanınırlığı anlaşmaları imzaladılar. Çin, 57 Kuşak-Yol ülkesiyle karşılıklı vize muafiyeti getirdi. Bunların yanında Çin, diğer Kuşak-Yol ülkeleriyle bilim ve teknoloji alanında birçok işbirliği anlaşması imzaladı. Ayrıca ASEAN ülkeleri ve Güney Asya ülkeleriyle bilim ve teknoloji ortak programları geliştirdi.²⁵

²⁵ Xi Focus - Backgrounder: Belt and Road Initiative progress, Şinhua, 26 Nisan 2019, http://www.xinhuanet.com/english/2019-04/26/c_138013178.htm

KUŞAK-YOL İNİSİYATİFİ VE DOĞU TÜRKİSTAN

Çin Halk Cumhuriyeti, Kuşak-Yol İnisiyatifini ilan ettikten çok kısa bir süre sonra Doğu Türkistan'da bazı yeni uygulamaları yürürlüğe sokmaya başladı. 2014'te "insanları ziyaret et, insanlara yardım et ve insanların kalplerini birleştir" sloganıyla Çin Komünist Partisinin 200.000 üyesi Doğu Türkistan köylerindeki evlere misafir olarak uzun süreli kalmaya teşvik edildi. 2016'da "bir aile gibi birleşik" sloganıyla 110.000 kişi daha Doğu Türkistanlıların evlerinde uzun süreli misafirliğe gönderildi. Bu sırada tutuklamalar da başlamıştı ve bu ikinci dalgada özellikle aile üyeleri tutuklanmış olan evler misafirlik için tercih ediliyordu. 2017'de bu sefer yaklaşık bir milyon kişi "akraba" olarak adlandırılan bu Müslüman evlerine gönderildi. Bu zorunlu misafirlikler, sadece Uygurları değil, Kazakları da hedefliyordu. Kampanyalarla kimisi gönüllü kimisi zorunlu bir şekilde misafirliğe gönderilen Çinliler, çeşitli fotoğraflar çekerek bunları sosyal medyada paylaşıyorlardı. Ayrıca, misafir oldukları ailenin davranışlarına yönelik de devlet makamlarına raporlar vermek zorundaydılar.²⁶

²⁶ Darren Byler, "Çin hükümeti milyonlarca vatandaşına Uygur evlerini işgal emri verdi. Peki, ne yaptıklarını sanıyorlar?", MİSAK, 6 Kasım 2018, çev. Mustafa Levent Yener. shorturl.at/aDJT6.

Çin Halk Cumhuriyeti, her ne kadar Doğu Türkistanlıları daha çok Müslüman kimliğiyle lanse etse ve bu kampanyalarda da sürekli Müslüman kimliği kullanılsa da devletin hedefinde olanlar sadece Uygur, Kazak veya diğer Türklerdi. Bu kampanyalarda Çinli Müslüman olarak adlandırılan Dunganlara yönelik uygulamalar yapılmadı. Bu da gösteriyor ki, Çin esas olarak bölgedeki Türk kimliğini hedeflemişti. Burada Uygurlar, bölgedeki en büyük nüfusu oluşturmaları bakımından birinci tehdit idiler. İlk başlarda Kazakları bir tehdit olarak görmeyen Çin yönetimi, muhtemelen Kazakistan'ın ekonomik gelişmesine bağlı olarak sınır aşan etnisite şeklinde değerlendirdiği Kazak azınlığın da ileride bir tehdit oluşturabilecek potansiyeli olduğunu öngördü. Böylece Kazak aileleri de zorunlu misafirlerden ve zorunlu akrabalarından Uygur aileleri kadar mustarip oldu.

Çin Halk Cumhuriyeti, Nisan 2017'den itibaren ise bundan da daha dehşetli bir uygulama olan toplama kamplarını devreye soktu. Bu sırada Çin Halk Cumhuriyeti, bütün Çin şehirlerinde de adım adım güvenlik kamerası sistemini devreye sokuyor, sosyal medya hesaplarından Çin şehirleri artık daha güvenli algısıyla bunun reklamını yapıyordu. Hatta 2017 sonunda bunu uluslararası bir reklama dönüştürerek Batılı bir gazeteciyi 7 dakikada buldu.²⁷ Aynı sistem, Doğu Türkistan'da da uygulandı. Ayrıca bir vatandaşlık puanı sistemi oluşturularak insanlar çeşitli kriterlere göre değerlendirildi. Doğu Türkistan'da sıkı bir şekilde uygulanan vatandaşlık puanı sistemiyle namaz kılmak, oruç tutmak gibi dinî uygulamalar tespit edildiğinde ilgili kişiye ceza puanları veriliyordu. Fakat ceza puanları bunun gibi dinî uygulamalarla sınırlı değildi. Yine mesela yurt dışına çıkmak da ceza puanına yol açıyordu. Üstelik burada ülke farkı da vardı ki Türkiye'ye gitmiş olmak en fazla

²⁷ China's CCTV surveillance network took just 7 minutes to capture BBC reporter, 14 Aralık 2017, <https://techcrunch.com/2017/12/13/china-cctv-bbc-reporter/>

ceza puanı alınmasını gerektiren ülkelerden biriydi. Bu tip ceza puanları belli bir toplama ulaştığında ilgili şahıs toplama kamplarına gönderiliyordu. Çin'in Doğu Türkistan'daki toplama kampları gerek uydu haritalarından gerekse tanıklıklardan uluslararası alanda 2018'in başından itibaren tespit edildi ve basın-yayında bununla ilgili haberler çıkmaya başladı. Çin Halk Cumhuriyeti, bir yıla yakın bir süre bu kampların varlığını inkar ettikten sonra 2018 sonlarında bunların eğitim kampları olduğunu ilan ederek varlığını kabul etti.²⁸

Çin Halk Cumhuriyeti, 2013 sonlarında Kuşak-Yol İnisiyatifi gibi küresel iddiası olan bir projeyi hayata geçirdikten sonra Doğu Türkistan'a yönelik baskı ve şiddetini arttırdı. Doğu Türkistan, Kuşak-Yol İnisiyatifinde Kuşak adıyla nitelendirilen İpek Yolu'nun geçiş noktasında bulunuyor. Bu sebeple Çin, kendisine her zaman problem çıkarabilecek bir yer olarak gördüğü Doğu Türkistan'ı Kuşak-Yol İnisiyatifinin amaçlarına uygun bir yönde kendi istediği bir şekilde dizayn etmeye çalışıyor.²⁹ Bu inisiyatifteki halkların yakınlaşması prensibi şüphesiz ki Kazakistan Kazaklarıyla Doğu Türkistan Kazaklarının yakınlaşmasını ön görmüyor. Daha geniş bir ölçekte de Doğu Türkistan'daki Uygurların genel Türk ve Müslüman halklarla yakınlaşması, yine Kuşak-Yol İnisiyatifinin önceliklerinden değil. Burada bahsedilen halkların birbirini tanıması ve birbiriyle yakınlaşması hedefi, bir milyarlık Çinli nüfus ile bağımsız devlet sahibi az nüfuslu Kazak, Kırgız, Tacik, Özbek ve diğerlerinin teker teker yakınlaşması ve bu devletlerin bakir topraklarının ileride bir gün Çinli göçüne açılabilmesidir. Bunu sağlamanın ön adımını Çin Halk Cumhuriyeti, Doğu Türkistan'daki Çin dışı kültürü tamamiyle yok etmekte görmüş ve bu sebeple zorunlu misafirlik ile toplama kampları uygulamalarını hayata geçirmiştir.

²⁸ Erkin Emet, 21. Yüzyılın İnsanlık Dramı: Doğu Türkistan'daki Ceza Kampları, Türkiye Günlüğü, Sayı: 137 (Kış 2019).

²⁹ Ekrem: Doğu Türkistan'da 1884'ten beri sorunlar yaşanıyor, Millî Gazete, 24 Ocak 2020, shorturl.at/DVW19; Erkin Ekrem, Doğu Türkistan'daki Çin Zulmünün Nedenleri, Vuslat, Sayı: 224 (Şubat 2020).

2017: ROLLERİN DEĞİŞTİĞİNİN İLANI

ABD’de Trump seçim çalışmalarında “Önce Amerika” sloganını kullanarak iktidara geldi. Trump, bir yandan dış politikada şahin tutumları seslendirirken diğer yandan ABD için içe kapanma politikalarını seslendiriyor. Siyasetten değil, iş dünyasından gelen bir insan olması dolayısıyla devlet işleyişine yabancı olan Trump, aynı anda birbirine zıt birçok söylemde bulunabiliyor. Diğer yandan Trump’ın eylemleri incelendiğinde bunun söylemleriyle paralel olmadığı, attığı adımların söylemlerinin tam tersi amaca hizmet ettiği birçok örnek de bulunuyor. Bu çelişki ve geri dönüşler, belki de Trump’ın ana hedefleri açısından bakıldığında tali planda kalıyor olabilir. ABD başkanı esas olarak ülke içini hedefliyor. Buradaki temel prensipleri de ABD şirketlerini ülkeye döndürmek ve ABD’yi dış ticaret açığı veren bir ülke olmaktan çıkarmak. Bu ana hedefler doğrultusunda Trump’ın Çin’i ilgilendiren iki adımı şöyle söylenebilir: Yurtdışında yatırım yapan ABD şirketlerinin vergilerini arttırmak ve Çin’den ABD’ye ithal edilen ana mallara gümrük vergilerini arttırmak. Trump her iki adımı da attı. 2018 sonuna gelindiğinde ABD şirketlerinin Çin ihraç malları fuarlarındaki siparişlerinde %30 azalma görülmüştü. Diğer yandan Çin’de yatırımları olan ABD şirketlerinin de % 30’u ya Çin’den çıkmıştı ya da çıkmayı düşünüyordu. Fakat çıkanların çoğu yatırımlarını ABD’ye değil güney doğu Asya’ya taşıdılar. Bunların az bir kısmı ABD’ye döndü.³⁰

³⁰ More than 50 major companies, from Google to Nintendo, pull production from China because of the trade war, Washington Post, 20 Temmuz 2019, [shorturl.at/sEKY5](https://www.washingtonpost.com/news/technology/wp/2019/07/20/more-than-50-major-companies-pull-production-from-china-trade-war/); President Trump ordered US firms to ditch China, but many already have and more are on the way, CNBC, 1 Eylül 2019, [shorturl.at/DFQOX](https://www.cnbc.com/2019/09/01/trump-order-us-firms-ditch-china.html)

Çin Halk Cumhuriyeti, 1978'den beri uyguladığı politikalar sonucu doğrudan yatırımlardan büyük ölçüde istifade etti. 1991'den itibaren liberal kapitalizme dayanan küreselleşmenin artmasıyla birlikte Çin, yeni sistemden faydasını da arttırdı. Yukarıda da bahsedildiği gibi Dünya Ticaret Örgütüne gelişmekte olan ülke statüsüyle girmesi ve Uluslararası Çalışma Örgütünün kurallarına uymaması Çin'in küresel ticarete diğer ülkelerle haksız rekabetinin önünü açtı. Aynı zamanda Çin Halk Cumhuriyeti, dünyada esen küreselleşme rüzgarı sayesinde diğer ülkelerin azalan gümrüklerinden faydalanırken kendi gümrüklerini aynı şekilde azaltmadı. Diğer bir deyişle içerde korumacı tavrını devam ettirdi. Bunu sadece gümrük duvarları yoluyla sağlamadı, ayrıca kendi ülkesinin yabancı şirketlere pazar olmasının önüne iç piyasada çeşitli engeller çıkardı. Kendi şirketlerine örtülü kur teşvikleri uygulayarak Dünya Ticaret Örgütü kurallarını da istismar etti. Bütün bunların yanında kendi topraklarında yabancı şirket yatırımlarının teknolojisini ve tasarımlarını sızdırarak dünyada kabul görmüş markaların taklitlerini üretti. Bu taklitleri önceleri sadece iç piyasada kullanıyorken, 2000'lerde küreselleşmenin artmasıyla birlikte taklit ürünlerini uluslararası alana da çıkardı. Aynı dönemde teknoloji ve tasarım hırsızlığı da sınırları aştı. Artık ABD, Kanada, Avustralya ve Avrupa ülkeleri gibi ticaretin daha serbest kurallara bağlı olduğu ülke şirketlerinden doğrudan doğruya teknoloji ve tasarım çalmaya başladı. Çin şirketlerinin bu hırsızlık girişimleri Rusya gibi daha kontrollü ekonomilerde bile görüldü. Bu anlamda 2008 küresel mali kriz, Çin'in yeni bir aşamaya geçmesine yardımcı oldu. Uluslararası birçok şirketi satın alan, başka birçoğuna da ortak olan Çin firmaları, artık hırsızlık yapmaya gerek duymadan bu şirketlerin ticari sırlarına da sahip oldular.³¹ Böylece özellikle son yirmi yılda Çin, küresel sistemin nimetlerini istismar ederek büyük fayda sağladı.

ABD ve Avrupa ülkeleri, sanayi devrimi sayesinde 19. yüzyıldan itibaren dünyanın geri kalanıyla aralarında büyük bir üretim farkı sağlamışlardı. Bu üretim farkının üstüne askerî güçle diğer ülkelerin gümrüklerinin çökertilmesini de koyunca dünyanın birçok bölgesini sömürgeleştirdiler. 2. Dünya Savaşı sonrasında sömürgeler bağımsızlığını kazansa da ABD ve Avrupa'nın teknoloji ve üretim üstünlüğü devam etti. 1991'den itibaren küreselleşme, ABD ve Avrupa'ya göre yine kendi üretim fazlaları için serbest pazarlar bulmaya hizmet edecekti. Fakat artık 19. yüzyıla göre oyunun kuralları ve oyuncuların dengeleri bir ölçüde değişmeye başladı. Çünkü küreselleşme sadece ürünlerin daha rahat dolaşmasını sağlamadı. Ayrıca fikir ve teknolojinin de daha hızlı yayılmasına hizmet etti. Bunun yanında dağılan Sovyetler Birliği olgusu, buradaki teknolojinin de gelişmekte olan ülkeler tarafından çeşitli yollarla elde edilmesini sağladı. Çin Halk Cumhuriyeti, bu ortamdaki akıllı hamleleriyle sadece teknoloji hırsızlığı veya taklitçiliği seviyesinde kalmadı. 1990'ların ortasında attığı adımla Pekin'de Çin silikon vadisini oluşturdu. Böylece 90'ların ikinci yarısından itibaren Pekin'in

³¹ Konuralp Ercilasun, Komünist İstihbarattan Bilişimci İstihbarata Çin İstihbarat Organları, İstihbarat Örgütleri, ed. Ümit Özdağ, Ankara: Kripto, 2014, 187-216.

bir semti Çin teknoloji firmalarının doğuşunu hazırladı. Nihayet Çin Halk Cumhuriyeti, kullanılmamış potansiyelini hızla devreye sokarak üretim hacminde gelişmiş ülkelerle arasını kapattı ve hatta öne geçti. Çin'in kullanılmamış potansiyelinden sadece enerji ve toprak gibi alanları kastetmiyoruz. Çin'in esas kullanılmamış potansiyeli insan sermayesidir. 20. yüzyılda küresel olarak fazla nüfusun fakirlik getireceği yönünde nüfus planlaması politikaları üretilmişti. Halbuki akıllı davranıldığında fazla nüfus fazla üretim demektir. 20. yüzyılda üretilen nüfus planlamacı fikirler, ülkeler arasında yüksek duvarların olduğu bir dünyanın fikirleridir. Günümüzde üretilen teknolojilerin çok gizli askerî teknolojiler dışında hızla küresel ölçekte yayıldığı görülmektedir. Burada sadece teknolojiyi üreten ülkeler değil, teknolojiyi kullanan ülkeler de fayda sağlamaktadır. Teknolojiyi üretmeler dahi başkalarının ürettiği teknolojilerle diğer ülkeler üretimlerini arttırabiliyorlar. İşte Çin, silikon vadisi ile bir adım daha öne geçerek teknoloji üreten ülke hâline gelmiştir. Bu durumda nüfusunun sadece % 30'una dahi internet hizmeti götürmesi Çin internet kullanıcılarının sayısını ABD nüfusundan fazla yapar. Çin Halk Cumhuriyeti, yurt dışına çok sayıda öğrenci göndererek kendi nüfusuna az bir oranda da olsa ciddi bir eğitilmiş nüfus kazanmıştır. Burada önemli olan bu teknolojik kitlenin kendi nüfusuna oranı değil, kümülatif anlamda bütün Avrupa ülkelerinin eğitilmiş nüfusundan fazla olmasıdır. Elbette bunlar Çin'in hâlâ birçok açıdan Batı'nın çok gerisinde olduğu gerçeğini değiştirmiyor. Fakat artık Çin nüfus fazlasıyla bu geriliği bir ölçüde ikame edebilir duruma gelmiştir.

ABD ve Avrupa 20. yüzyılda dünya ekonomisi üzerinde ulaşmış oldukları zirveden giderek kayıplar vermeye başladı. Bu kayıplara karşı gelişmekte olan ülkeler bir bütün olarak ufak ufak kazançlar elde ediyorlardı. Fakat en büyük kazancı akıllı hamleleriyle Çin Halk Cumhuriyeti elde etti. Hindistan da büyük bir yapı olması itibarıyla bu eğilimin kazananları arasında oldu. Fakat onun daha geriden geldiğini ve daha yavaş bir yükseliş gösterdiğini söylemek mümkündür. Özellikle 2008 küresel mali krizle birlikte küreselleşme ABD ve Avrupa'nın aleyhine, Çin Halk Cumhuriyetinin ise lehine işlemeye başladı. Bu durumda ulusal çıkarlarını düşünen devletlerin kendi ideolojik saplantılarına bağlı kalmayacakları aşıkardı. Nitekim ABD'de Donald Trump, işte bu yeni anlayışı temsil ediyordu. İş adamı olarak küreselleşmenin bütün nimetlerinden faydalanan Trump, ABD'nin artık küreselleşmeden eskisi kadar fayda sağlamadığını tespitle şirketleri geri çağırmaya ve gümrükleri arttırmaya yöneldi.³² Kısacası 1991'e göre bugün daha net anlaşılmaktadır ki ABD, küreselleşmeyi dünya halkları için daha iyi diye değil, Amerika için daha iyi diye savunmuştur. Çin açısından da bu bakış değişmemektedir. Çin Halk Cumhuriyeti de artık küreselleşmeyi kendi çıkarlarına uygun olduğu için savunmakta, ama söylem olarak ABD'nin artık terk ettiği söylemleri kullanmaktadır.

³² Burada bütün politika değişikliğini bir adama mal etmek gibi bir hataya düşmemek lazımdır. Trump, bu anlamda ABD için bir sembol isim olarak değerlendirilebilir. ABD bürokrasisi, zaten ulusal çıkarları açısından Trump'ın attığı adımları daha yavaş ve yumuşak bir şekilde uyguluyordu. Trump'ın farkı, Amerikan bürokrasisinin belki uzun zamanda yapmayı planladığı eylemleri aceleci bir şekilde öne almasıdır. Trump'ın bu aceleciliğinin ABD için her zaman olumlu sonuçlar vermediğini de burada tespit etmek gerekir.

Çin'in giderek dünya pazarlarını ele geçirmesi ve ABD'nin şimdiye kadar kazanmış olduğu alanı kaybetmek istememesi nihayet 2017 Davos küresel ekonomik forumunda rollerdeki değişimin açığa çıkmasına yol açtı. ABD'nin çiçeği burnunda başkanı Trump, Davos'a katılmazken gözler Çin Devlet Başkanının üstündeydi. Şi Cinping de 17 Ocak 2017'de Davos'taki konuşmasını bunu bilerek yaptı. Şi Cinping, "bugün ekonomik küreselleşme bağlamında küresel ekonomi üzerine konuşmak istiyorum" diyerek başladığı konuşmasında küreselleşmenin nimetlerinden bahsetti. Konuşmasında "tarihî açıdan bakarsak ekonomik küreselleşme gelişen toplumsal üretimden doğmuştur ve bilimsel teknolojik gelişmenin tabii bir sonucudur" diyen Şi Cinping, artık küreselleşmenin yeni savunucusuydu.³³

Çin ve ABD söylemleri 2018 APEC zirvesinde ise açıkça karşı karşıya geldi. ABD Başkan Yardımcısı Pence, konuşmasında "haksız ticaret uygulamalarında bulunan ülkelere karşı hareket başlattık" diyerek konuyu Çin'e getirdi ve ABD'nin 250 milyar dolarlık Çin malına gümrük koyduğunu, gerektiğinde bunu iki katına çıkarabileceğini söyledi. Buna karşılık

³³ Şi Cinping konuşmasının tam metni için bk. Full Text: Xi Jinping's keynote speech at the World Economic Forum, shorturl.at/dEX02; ayrıca bk. Davos'a katılan ilk Çin lideri Şi: Dünyanın sorunları için küreselleşmeyi suçlamak anlamsız, Sputnik, 17 Ocak 2017, shorturl.at/bjIAH

Çin Devlet Başkanı, konuşmasında “insanoğlu yeni bir dönüm noktasına ulaştı. Hangi yönü seçeceğiz: İşbirliği mi, çatışma mı? Açıklık mı, kapıları kapatma mı? Kazan-kazan mı, sıfır toplam mı?” diyerek bir kere daha küreselleşmeden yana tavır koyuyordu.

İki ülke temsilcisinin birbirlerine karşı sözleri bununla sınırlı değildi. ABD, Çin karşısında başka ülkeleri de yanına çekmek istiyordu. Bunu da Pence'in isim vermeden yapmış olduğu Kuşak-Yol eleştirisinden anlıyoruz. Pence, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ismini anmadan onun kredi verdiği ülkeleri uyardı:³⁴

“Hepimizin bildiği gibi Hint-Pasifik alanındaki ve daha geniş bir dünyadaki hükümetlere bazıları altyapı yatırımlarına yönelik krediler öneriyorlar. Fakat bu kredilerin şartları en iyi ifadeyle şeffaf değil. Destekledikleri projeler genellikle kötü kalitede ve sürdürülemez. Çoğunlukla bu krediler çeşitli şartlarla geliyorlar ve sarsıcı bir borca yol açıyorlar. Bağımsızlık Savaşından kısa bir süre sonra ülkemizin birinci başkanı, borçların ve yabancı müdahalesinin o güne kadar kazandıklarımızın hepsini kaybetmemize yol açabileceğini söyleyerek bizi uyarmıştı. Bugün de daha geniş bir alana ve dünyaya şunu söylememe

³² Remarks by Vice President Pence at the 2018 APEC CEO Summit, Port Moresby, Papua New Guinea, 16 Kasım 2018, [shorturl.at/hRST1](https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2018/11/16/pence-apec-remarks).

izin verin: Bağımsızlığınızdan taviz vermeye yol açacak bir yabancı krediyi kabul etmeyin. Çıkarlarınızı koruyun. Bağımsızlığınıza sahip çıkın. Tıpkı ABD gibi her zaman kendi ülkenizi birinci sıraya koyun. ABD'nin daha iyi bir seçenek sunduğunu bilin. Biz ortaklarımızı bir borç denizinde boğmuyoruz. Biz size baskı yapmıyor, bağımsızlığınızdan taviz istemiyoruz. ABD, açık ve adil oynuyor. Biz, sıkı bir kuşak veya tek yönlü bir yol önermiyoruz. Bizimle ortak olduğunuzda biz de sizinle ortak oluyoruz ve hepimiz zenginleşiyoruz."

ABD Başkan Yardımcısı, etkili bir retorikle Çin'in kredilerine karşı kendi kredilerini övüyor. Çin Halk Cumhuriyeti'nin yaptıklarının farkında, çünkü aynı yöntemi 19. yüzyılda İngiltere, 20. yüzyılda da ABD kullanmıştı. Kendi kullandıkları yöntemi tanıyorlar ve Çin'in hedeflerini açıkça görüyorlar. ABD Başkan Yardımcısı güya isim vermiyor, ama "sıkı bir kuşak ve tek yönlü bir yol" tabiriyle asıl hedefini aşikar ediyor. Bu durumda Çin devlet başkanına da düşen elbette ki kendi projesini savunmaktır. Nitekim o da konuşmasının bir kısmını Kuşak-Yol İnisiyatifine ayırdı: ³⁵

"Bir şeyi netleştirmeme izin verin: Kuşak-Yol İnisiyatifi işbirliği için açık bir platformdur. Ortak çıkarlar için istişare ve işbirliği ilkelerine bağlıdır. Herhangi bir gizli jeopolitik gündeme hizmet etmek için tasarlanmadı. Hiç kimseye karşı değil ve hiç kimseyi dışlamıyor. Üye olmayanlara kapalı bir dışlayıcı kulüp değil. Ayrıca bazılarının yaftaladığı gibi bir 'tuzak' da değil. Tersine, Kuşak-Yol İnisiyatifi, Çin'in dünyanın geri kalanıyla fırsatları paylaştığı ve ortak gelişme peşinde koştuğu büyük ve şeffaf bir girişimdir. Gelecek Nisanda Çin, Pekin'de Uluslararası İşbirliği için Kuşak-Yol Forumunun ikincisine ev sahipliği yapacaktır. Asya-Pasifik iş dünyasının üyelerinin bu organizasyona katılmasından memnuniyet duyacağız."

Görüldüğü gibi Şi Cinping, uluslararası alanda vaktiyle ABD ve Avrupa'nın başarıyla kullandığı retoriği kullanarak ABD başkan yardımcısının ithamlarına cevap veriyor. Böylece 2017 ABD ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin küreselleşme söylemlerini değiştirdiklerinin ilan edildiği yıl oluyor. 2018'de de iki ülke birbirlerine karşı duruşlarını netleştiriyor.

³⁵ Full text of Chinese President Xi's speech at APEC CEO summit, Şinhua, 18 Kasım 2018, shorturl.at/cehsv.

ÇİN ANAYASASINDA DEĞİŞİKLİK: “ÇİN MİLLETİNİN BÜYÜK YENİDEN DİRİLİŞİ”

Çin Halk Cumhuriyeti, 2018 yılında Anayasasında ufak görülen ciddi değişikliklere gitti. Başta ABD basını olmak üzere dünya basını, anayasa değişikliklerini Şi Cinping’in devlet başkanlığında iki dönem sınırlamasını kaldırarak parti diktatörlüğünden tek adam diktatörlüğüne geçmek istemesi üzerinden okudu. Anayasada böyle bir değişikliğin yapıldığı doğru olsa da ABD basınının olayları fazla kişiselleştirme ve magazinleştirme eğilimi dünyaya da sirayet ettiği için diğer değişiklikler pek dikkate alınmadı. Halbuki anayasaya ufak dokunuşlarla Çin tarihine ve Çin hırslarına yönelik bazı eklemelerin olduğu dikkatlerden kaçtı.

Çin anayasasının Giriş bölümünde Mao'ya ve Deng Şiaoping'e atıf yapılıyordu. Bu atıfların bulunduğu paragraf aşağıdaki hâle getirildi:³⁶

“Çin’in yeni demokratik devriminin ve sosyalist yolunun başarısı ÇKP önderliğinde Marksizm-Leninizm ve Maoizm’in ışığında doğruya bağlılık, yanlış düzeltme ve birçok zorluğun üstesinden gelme yoluyla Çin’deki bütün milliyetler tarafından sağlanmıştır. Ülkemiz uzun bir süre sosyalizmin başlangıç aşamasında olacaktır. Devletin temel görevi çabalarını Çin

³⁶ Ekleme ve değişiklik yapılan yerlerin altlarını çizerek belirginleştirdim.

tipi sosyalim yolunda sosyalist modernizasyona yoğunlaştırmasıdır. Marksizm-Leninizm, Maoizm, Deng Şiaoping Teorisi, 'Üç Temsil' düşüncesi, bilimsel ilerleme anlayışı ve Şi Cinping'in Yeni Dönem Çin Tipi Sosyalizm düşüncesi ışığında her milliyetten Çin halkı demokratik halk diktatörlüğüne, sosyalist yola, reforma ve dışa açılmaya bağlı kalacak, istikrarlı bir şekilde sosyalist kurumları ilerletecek, sosyalist pazar ekonomisini ve sosyalist demokrasiyi geliştirecek, sosyalist hukuk yolunu ilerletecek, yeni gelişme fikriyle özgüvenli ve çalışkan bir şekilde ülkenin sanayi, tarım, millî savunma ile bilim ve teknolojisini adım adım modernleştirecek; maddi, siyasi, manevi, sosyal ve ekolojik kültürü ahenkli bir şekilde ilerletecek, ülkemizin müreffeh, güçlü, demokratik, medeni, ahenkli, güzel modern sosyalist güçlü ülke olmasını sağlayacak ve Çin milletinin büyük yeniden dirilişini gerçekleştirecektir."

Görüldüğü gibi "yeni dönem Çin tipi sosyalizm düşüncesi" ibaresiyle Şi Cinping, kendisini Mao ve Deng'den sonra Çin'in ana temellerinden bir hâline getirdi. Batı basınında bu değişiklik en çok dikkat çekenlerden biri olurken paragrafın sonu üzerinde pek durulmadı. Halbuki teklifin diğer maddelerindeki bazı eklentilerde de yer alan "Çin milletinin büyük yeniden dirilişi" ibaresi Şi'nin kişisel hâkimiyet hırslarından çok daha dikkat çekicidir.

Bu ifade Çin tarihine de bir gönderme gibi görünüyor. Çin kaynakları MÖ 8. yüzyıl olaylarını anlatırken uzun bir süre bozkırdan gelen akınlara maruz kaldıktan sonra karşı saldırıya geçtiklerini ve başarı kazandıklarını, sonra da bu dönemi “yeniden diriliş” olarak adlandırdıklarını yazarlar.³⁷ Çok eski bir tarihe atıf yapan bu ibare Çin’in, bugüne kadar sürdürdüğü düşük profilli siyaset yönteminden yavaş yavaş vazgeçme eğiliminde olduğunu düşündürüyor. Nitekim “Çin milletinin büyük yeniden dirilişi” ifadesi anayasanın Giriş bölümündeki başka bir paragrafa da eklendi:

“Sosyalizmin kurulması işçi, çiftçi ve entelektüellere ve birleşebilecek bütün güçlerin birleşmesine dayanmalıdır. Uzun süreli devrim, kurma ve reform sürecinde artık ÇKP’nin önderliğinde, bütün sosyalist emekçileri, bütün sosyalizm kurucularını, bütün sosyalizm koruyucusu vatanseverleri, anavatan birliğini koruyan ve Çin milletinin büyük yeniden dirilişi için çalışan bütün vatanseverleri kapsayan çeşitli demokratik partilere ve kitle örgütlerinin katılımına dayanan geniş bir vatansever birleşik cephe oluşmuştur. Bu birleşik cephe sağlamlaşmaya ve gelişmeye devam edecektir. Birleşik cepheyi geniş bir şekilde temsil yeteneğine sahip ve bugüne kadar önemli bir tarihî rol oynayan Çin Halk Siyasi İstişare Konferansı, bugünden itibaren de ülkenin siyasi ve sosyal hayatında, yurtdışı dostlukları geliştirmede ve sosyalist modernleşme ile ülke birlik ve beraberliğini koruma mücadelesinde daha da önemli rol oynayacaktır. ÇKP’nin önderliğinde çok partili işbirliği ve siyasi istişare sistemi uzun süre var olacak ve gelişecektir.”

Çin anayasasındaki Giriş bölümünün sonundaki paragrafa da Çin devletinin “insanlığın ortak kaderi için çalıştığı” ibaresi eklenerek küresel bir iddia ortaya kondu. Böylece Çin

³⁷ Ayşe Onat - Sema Orsoy - Konuralp Ercilasun, Han Hanedanı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi. Ankara: TTK Yayınları, 2015, 2

Halk Cumhuriyeti, BM'ye girdiğinden beri sürdürdüğü düşük profilli dış politikadan vaz geçiyordu. Söz konusu paragrafın son hâli şu şekilde oldu:

“Çin devrimi, kuruluşu ve reformunda başarı dünya halklarının desteğinden ayrı düşünülemez. Çin'in geleceği dünyanın geleceği ile yakından ilişkilidir. Çin, bağımsız bir dış politika yürütmektedir. Egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, saldırmazlık, içişlerine karışmama, eşit ortak çıkarlara, barış içinde bir arada yaşama prensiplerine, barışçıl gelişme yoluna ve karşılıklı çıkarlar ile birlikte kazanma stratejisine bağlı olarak diğer ülkelerle diplomatik ve ekonomik ilişkisi ile kültürel alışverişi geliştirir; insanlığın ortak kaderi için çalışır. Çin, istikrarlı bir şekilde emperyalizme, hegemonizme ve sömürgeciliğe karşıdır; diğer ülke halklarıyla birliği güçlendirmek için çalışır. Baskı gören milletleri ve gelişmekte olan ülkeleri millî bağımsızlık kazanma, koruma ve millî ekonomilerini geliştirme yönündeki haklı mücadelelerini destekler. Dünya barışını korumak için mücadele eder ve insani gelişimi destekler.”

Bunların dışında Anayasanın birinci maddesinde de bir değişiklik yapıldı. Birinci maddenin ikinci paragrafı tek cümleden oluşmaktaydı. Bu paragrafta bir cümle daha eklenerek paragraf aşağıdaki hâle geldi:

“Sosyalizm Çin Halk Cumhuriyetinin temel sistemidir. Çin Komünist Partisi'nin önderliği Çin tipi sosyalizmin en belirgin özelliğidir.”

Çin Komünist Partisinin liderliği anayasanın Giriş bölümünde zaten vurgulanıyordu. Fakat, yeni durumda Giriş bölümündeki vurgular yeterli gelmemiş olacak ki, anayasanın birinci maddesinde bu durumun bir kere daha vurgulanması uygun görülmüş. ABD basınının ve dolayısıyla dünya basınının en fazla dikkatini çeken değişiklik ise anayasanın devlet başkanlığı ile ilgili maddesinde yapılan değişiklikti. Bu sefer bir ekleme değil bir eksiltme yapılmıştı. Söz konusu maddenin üçüncü paragrafı şu şekildeydi:

“Çin Halk Cumhuriyeti Başkan ve Başkan Yardımcısının görev süresi Halk Kongresinin görev süresi ile aynıdır ve art arda iki kereden fazla görev yapamazlar.”

Bu paragrafta altı çizili kısmın üstü çizilerek madde şu hâle geldi:

“Çin Halk Cumhuriyeti Başkan ve Başkan Yardımcısının görev süresi Halk Kongresinin görev süresi ile aynıdır.”

Böylece Deng Şiaoping zamanında konmuş kurallardan devlet başkanları için iki dönem sınırlaması kaldırılmış oldu. Bu değişiklik başta ABD olmak üzere Çin'in parti devletinden tek adam devletine doğru gittiği yorumlarına sebep oldu. Belki de anayasanın birinci maddesinde Çin Komünist Partisi önderliği vurgusunun eklenmesi içeride ve dışarıda bu tip eleştirilerin önüne geçebilmek içindi. Fakat uluslararası alanda bu eleştirilerin önüne geçilemedi. Nihayetinde yukarıda da vurguladığımız gibi esas dikkate alınması gereken değişiklik Çin'in tek adam yönetimine gidip gitmediği değil, Çin küresel hırslarının anayasada ifadesini bulmasıdır.³⁸

³⁸ Çin anayasa değişikliği ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. Konuralp Ercilasun, Çin'de Anayasa Değişikliği Onaylandı: Tek Adama Doğru mu?, MİSAK, 11 Mart 2018, shorturl.at/eqgW4

ÇİN KÜRESELLEŞMECİLERİ

Çin Halk Cumhuriyetinin Kuşak-Yol İnisiyatifini ilan etmesinden itibaren Çin bürokrasisinde ve entelektüel alanında bu inisiyatif ve küreselleşme üzerinde tartışmalar yürümektedir. Bu araştırmacılarından biri olan Çin Wen-ling, yeni küreselleşme olarak adlandırdığı ekonomik küreselleşmenin insanların isteğiyle geri döndürülemez objektif bir süreç olduğunu iddia ediyor. Çin Wen-ling, Kuşak-Yol İnisiyatifini küreselleşmenin sadece bir ürünü olarak değil, aynı zamanda küreselleşmeyi hızlandıracak bir girişim olarak nitelendiriyor. Bu inisiyatif sayesinde dünyada periferide görülen bir çok bölgenin yok olacağını, yani merkez hâline geleceğini belirtiyor. Ona göre, Kuşak-Yol İnisiyatifi, hem reel ekonominin hem de sanal ekonominin gelişmesine hizmet etmekle kalmayacak, ayrıca uluslararası e-ticaretin birçok karmaşık yönünü de sadeleştirerek kolaylaştıracak.³⁹

³⁹ Çin Wen-ling, ("Kuşak-Yol İnisiyatifi" Yeni Küreselleşmenin Önünü Açıyor), *Frontiers*, 2017/4, 7-9.

Çin Wen-ling, Kuşak-Yol İnisiyatifi temelinde küreselleşmeyi savunurken bunun adını “yeni küreselleşme” olarak koyuyor. Böylece 21. yüzyıl başına kadar gelen süreçle sonrasını birbirinden ayırıyor. Ona göre Amerika’nın keşfinden sonra pazarlar ve ticaret sürekli gelişti. Ekonominin küreselleşmesi daha o zamandan başladı. Ama bu emperyalist ve sömürgeci bir küreselleşmeydi. İnsanlığın küçük bir kısmına ve sadece Batı’ya faydası vardı. Yazar, bu küreselleşmeyi yağmacı ve kırılgan bir küreselleşme olarak nitelendiriyor. Bu tip bir küreselleşme 2. Dünya Savaşına yol açtı. Savaş, Avrasya’da o zamana kadar oluşmuş bütün ekonomik temeli yıktı. Soğuk Savaşta ayrılık devam etse de ulus devletlerin birlikte hareket isteği giderek arttı. Nihayet, ekonomik küreselleşme Soğuk Savaş sonrasında hızlanarak ülkelerin çıkarlarını birbirleriyle bütünleştirdi. Bundan sonra insanlığın birlikte gelişme arzusu güçlendi. Küreselleşmenin o zamana kadarki seyrini bu şekilde anlatan Çin, bundan sonra Şi Cinping’in vizyonunun devreye girdiğini söylüyor. Bu vizyonla Çin’in büyük yeniden yükselişini temsil eden Çin Rüyasının, dünyayı eski tip küreselleşmeden insanlığın kaderinin ortak olduğu yeni küreselleşmeye geçireceğini iddia ediyor. Çin’a göre uluslararası ilişkilerde birlikte kazanmanın temeli olan bu vizyon, insanlık için üretilmiş bir Çin teorisidir. Dünyadaki bir Çin rüzgarıdır.⁴⁰

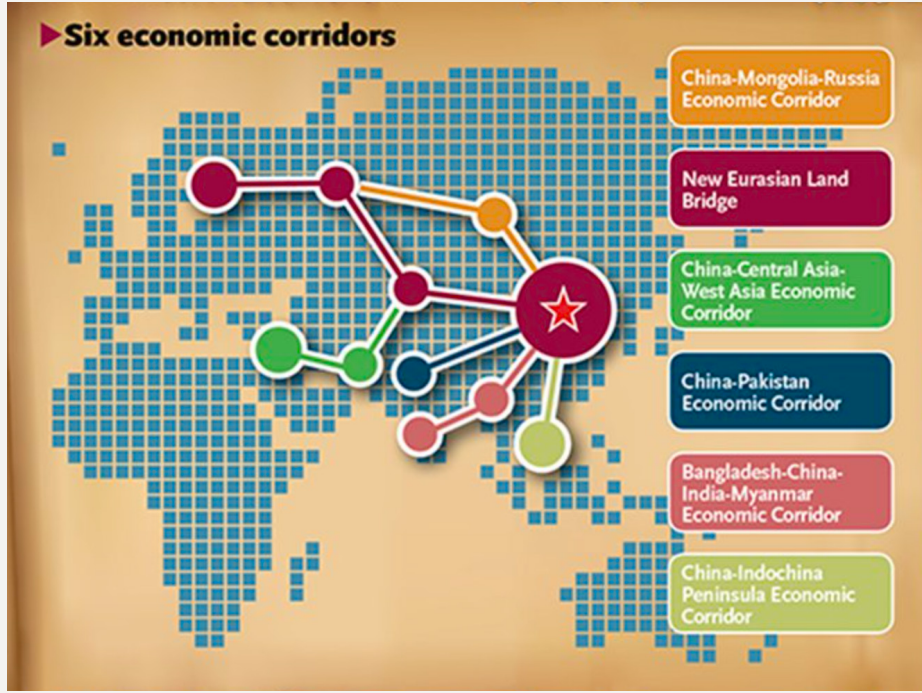
Çin Wen-ling, Çin’in küreselleşme ile olan macerasının 1978’deki reform politikalarıyla başladığını ifade ederek o zamanki Çin’in uluslararası sistemin bir kabul edicisi olduğunu belirtiyor. Çin’in aktifleşmesi ise Çin’a göre 2008 küresel mali krizine dayanıyor. Bu kriz sırasında Çin, reformlarını hızlandırmış, uluslararası alanda gelişmenin, reformun ve iyileşmenin pozitif gücü olmuştur. Çin’a göre Kuşak-Yol İnisiyatifindeki yol boyu ülke halklarının daha iyi bir hayat rüyası ile Çin’in büyük yeniden dirilişinin sembolü olan Çin Rüyası aslında aynı amaca ulaşmayı hedefliyor. Yazar, Kuşak-Yol İnisiyatifini bugüne kadar tarihte görülmemiş bir şekilde dünyanın eski medeni ülkesinin, şimdiki en kalabalık ülkesinin dünyaya barışçı, işbirlikçi ve birlikte kazanmayı öngören bir katkısı olarak niteliyor.⁴¹

Çin küreselcileri, ABD ve Avrupa’yı içe kapanma politikaları uygulamakla suçluyorlar. Bunlardan biri olan Liu Yü-fing, ABD ve Avrupa’nın ulusal güvenlik için korumacı politikalara geçtiğini belirtiyor. Yazara göre küreselleşme karşıtlığı 2008 krizinden beri gelişmekte olup 2016’dan itibaren ise hız kazanmıştır. Bu eğilimi yükseltenlerin başında ABD başkanı Trump gelmektedir. İngiltere’nin AB’den çıkış süreci ve Fransa’da Avro bölgesinden çıkmayı vaat eden Le Pen, küreselleşme karşıtlığının diğer ayakları olarak nitelendiriliyor. Liu, Çin’in ise hem küreselleşmeden faydalandığını hem de küreselleşmeye en büyük katkı sunan ülke olduğunu belirtiyor. Çin’in gidişatı incelendiğinde 2001’de Dünya Ticaret Örgütüne girdikten sonra uyum için yasalarında üç binden fazla değişiklik yaptığını ve

⁴⁰ Çin Wen-ling, agm, 10-11.

⁴¹ Çin Wen-ling, agm, 11-12.

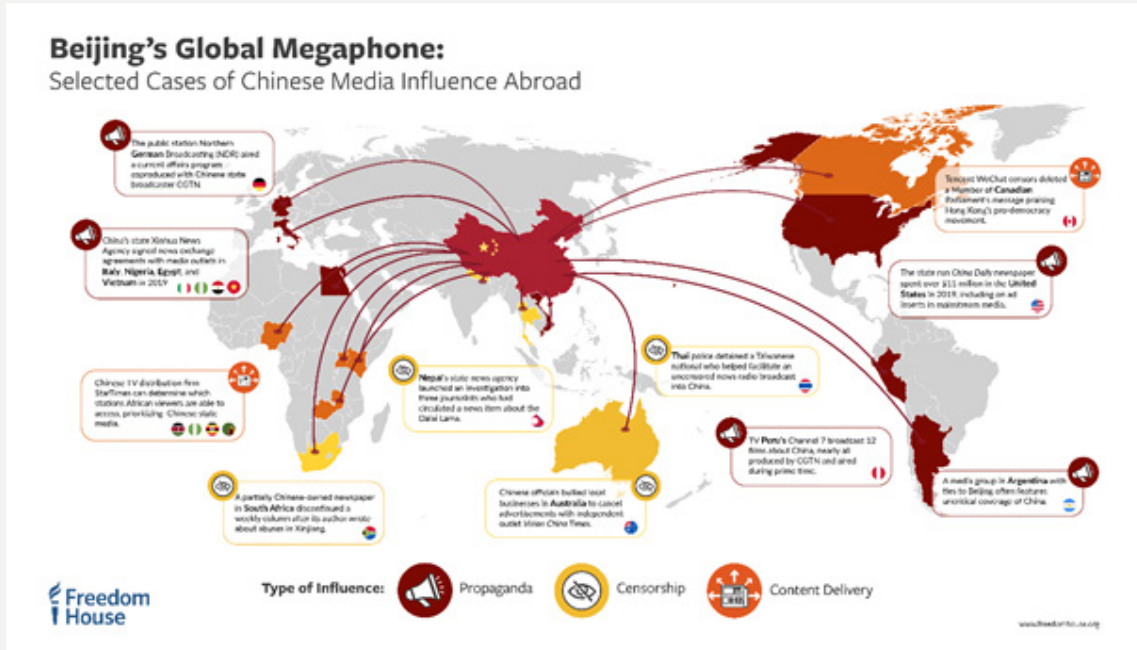
bunun faydasını gördüğünü yazan Liu'ya göre büyük ülke sıfatıyla Çin, küreselleşmenin sürdürülmesini sağlamaktan sorumlu konumdadır. Bu sebeple küreselleşme karşıtlarının yarattığı krizlere de direnmelidir. Liu da Çin gibi küreselleşmenin en önemli ayaklarından biri olarak Çin'in Kuşak-Yol İnisiyatifini görüyor. Ona göre Çin'in bu girişimi küreselleşme karşıtlığına karşı önemli bir panzehir olacaktır ve küreselleşme karşıtlarını caydırıcı bir rol oynayacaktır. Liu, ekonomik küreselleşmenin bazı Batı ülkelerince durdurulamayacağını ifade ediyor.⁴²

Son aylardaki salgın dolayısıyla Çin'de küreselleşme üzerindeki tartışmaların da salgın çerçevesine kaydığı görülüyor. Çinli araştırmacılara göre salgın sebebiyle ABD, Japonya gibi ülkeler istihdamı arttırmak hedefiyle yurt dışında yatırım yapmış sanayi zincirlerinin ülkelerine geri dönmelerini istediler. Çin Makroekonomi Derneği başkan yardımcısı Ba Şu-song, son yıllarda gelişen durumu "tersine küreselleşme" olarak nitelendiriyor. Ancak ona göre bu eğilim, küreselleşmenin bitişi değil, yeniden yapılanmasıdır. Küreselleşmenin yerel adaptasyon sürecidir. Şu anda küreselleşme karşıtı gibi görünen ülkeler Ba Şu-song'a göre aslında sistemden çekilmek istemiyor, sadece kuralları değiştirerek kendi ulusal çıkarlarını arttırmak istiyorlar. Ba, bazılarının küreselleşme karşıtlığını Çin'i dışlayan bir küreselleşmeye çevirmeye çalıştığını belirterek Çin'in geniş pazarının bu çabaları sonuçsuz bırakacağını vurguluyor. Pekin Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü profesörü Wang

⁴² Liu Yü-fing, (Küreselleşme Karşıtlığı Dalgasında Çin Nasıl Yeniden Çıkış Yapar?), (Co-Operative Economy & Science), 2020, No. 4x, 54-56

Yong, salgının 2008 ve 1929 krizlerinden daha etkili olduğunu belirterek, esasında küresel bilincin önemini gösterdiğini ifade ediyor. Ona göre denge, barış ve gelişme için dünyada insanlığın ortak kaderi bilincini oluşturmak gerek. Yine de salgının uluslararası ticareti ciddi ölçüde azaltması sebebiyle Çinli şirketlerin iç pazara yönelmeleri gerektiğini düşünüyor. Renmin Üniversitesi Ulusal Gelişme ve Strateji Araştırmaları Enstitüsünden Diao Da-ming, salgının bir şeyleri yeni başlattığı fikrine katılmıyor. Ona göre küresel salgın aslında zaten var olan bazı trendleri güçlendirdi. Diao, salgınla güçleniyor gibi görünen küreselleşme karşıtlığına rağmen dünyanın küreselleşmeye doğru gidişinin durmayacağını düşünüyor. Nanjing Ekonomi ve Finans Üniversitesi Uluslararası İşletme ve Ekonomi Fakültesi profesörü Yang Ci-cün'ün başkanlığında hazırlanan bir raporda ise salgının uluslararası ticareti etkilese de yabancı yatırımcıların büyük çapta bir geri dönüşüne yol açmayacağı vurgulanıyor. Çin ve Küreselleşme Merkezi başkanı Wang Hui-yao konuyla ilgili olarak çok kutupluluğun, ekonomik küreselleşmenin, sosyal iletişimin ve çok kültürlülüğün artmasının insanlığı geri dönülmez bir şekilde birbirine bağlayacağını ifade ediyor. Çin Bilimler Akademisi Etnik Edebiyat Enstitüsünden Liu Da-şien, insanlığın ortak problemlerine karşı ortak çıkarlarla ortak ideallerini geliştirmeleri gerektiğini vurgulayarak Çin'in her zaman için uluslararası ilişkilerin yeniden yapılanması için çaba harcadığını ve bunun gelecekte durumu iyiye doğru değiştireceğini belirtiyor. Meseleye farklı bir açıdan bakan Çin Bilimler Akademisinden Cao Gı-cin ise salgının bir takım ulusal sektörleri geliştirmek için fırsat olarak kullanılabileceğini düşünüyor.⁴³

⁴³ "Salgına" Karşı Küresel Savaş Niye "Tersine Küreselleşme" Dip Dalgasını Harekete Geçirdi?, 27 Nisan 2020, <http://www.people.com.cn/n1/2020/0427/c32306-31690186.html>

Çin entelektüelleri, Çin'i küreselleşmenin yeni öncüsü olarak görmektedirler. Bu doğrultuda Çin akademik camiasında hatırı sayılır bir şekilde ABD'yi küreselleşme karşıtı olmakla suçlayıcı ve Çin'in küreselleşmeyi garanti altına alacak adımları atması gerektiğini savunan akademik ve popüler yazılar yayımlanmaktadır. Bunlardan birinde ABD'nin dış ticaret açığını kapatmak için Çin ile diğer ülkelere ticaret kısıtlaması ve teknoloji engelleri getirmesinin küreselleşme karşıtı bir dalga yarattığı savunuluyor. Makalede serbest ticaret ve pazar ekonomisi kurallarına aykırı olarak nitelendirilen ABD'nin bu hareketinin kendi dolar rezervlerini kaybetmesiyle sonuçlanabileceği belirtiliyor. Yazarlara göre ABD'nin küreselleşme karşıtı hareketleri sebebiyle dünya, ABD liderliği dışında bir ekonomik sistem arayışına girdi ve ABD sorumluluklarını yerine getirmezse bu alandaki liderliğini kaybedecek. Çin ise, yeni uluslararası ekonomik sistemin inşasında teşvik edici bir ülke olarak liderlik edecek. Çin, yapısal reformlarla, Kuşak-Yol İnisiyatifiyle, parasını uluslararası hâle getirmesiyle ve nihayet insanlığın ortak geleceğini savunmasıyla küreselleşme konusunda sorumluluklarını yerine getirmektedir. Yazarlar ABD'nin uzun süredir mevcut dış ticaret açığını bahane ederek bu adımları attığını iddia ediyorlar. Onlara göre arka planda yatan sebeplerden biri ABD içinde halk-elit çekişmesi, diğeri ise ABD'nin mutlak ekonomik hegemonyasını korumak istemesi. Bu küreselleşme karşıtlığı dünya ekonomik büyümesini yavaşlattı ve küresel ticaret sistemine darbe vurarak uluslararası ticareti azalttı. Bütün bunlardan yeni yükselen ülkelerin ekonomileri zarar gördü. Yazarlara göre ABD'nin ticaret dengesinde ısrar etmesi serbest ticaret anlayışına uygun değil. Bu ısrar küresel serbest ticarete önemli bir darbe vurarak çok taraflı ticareti çökertecek bir sonuca yol açar.⁴⁴ Yazarlar, ABD'yi eleştirirken Çin Halk Cumhuriyetinin merkantilist yaklaşımını göz ardı ediyorlar. Çin Halk Cumhuriyetinin dış ticaret politikası aldığından fazlasını satma ilkesi üzerine inşa edilmiş olup, artık Çinli araştırmacılar ABD'nin benzer bir arayışa girmesini serbest ticaret ilkelerine aykırı olarak eleştirme noktasına gelmişlerdir.

Tong Cia-dong ve diğerleri ABD'nin bu hareketlerinden dolayı yeni bir küresel ekonomik sistem ortaya çıkacağını ön görerek bunun nasıl olması gerektiğini de tartışmışlardır. Buna göre yeni sistem eskisi gibi pazar ekonomisi temeline dayanmalıdır. Bunun yanında çok taraflı ticaret geliştirilmeli ve yeni sistemde her ülkenin çıkarı adilce gözetilmelidir. Şimdiki uluslararası mali sistemde ise reform yapılarak ABD dolarına dayanan sistem terk edilmelidir. Bunun yerine yazarlar, farklı ülke paralarına dayanan bir sepet sistemi oluşturulması gerektiğini savunuyorlar. Yazarlar, ayrıca yeni sistemin inşasında Çin'in yapması gerekenleri de belirtmişlerdir. Onlara göre Çin ekonomik ve mali reformlarını derinleştirip Çin tipi sosyalist pazar inşasına ağırlık vermelidir. Kuşak-Yol İnisiyatifiyle katılımcı ülkelere kamu malları sunarak yeni uluslararası ticari sistemin inşasını bizzat üstlenmelidir. Çin parasının uluslararası hâle gelmesini teşvik ederek çok kaynaklı uluslararası para sisteminin inşasında rol almalıdır. Bu şekilde yeni uluslararası mali sistem oluşturulabilir. Son olarak Çin, insanlığın ortak kaderi kavramını geliştirerek karşılıklı saygıya, adalete, kazan-kazan temelli işbirliğine dayalı bir uluslararası ilişkiler konsepti geliştirmelidir.⁴⁵

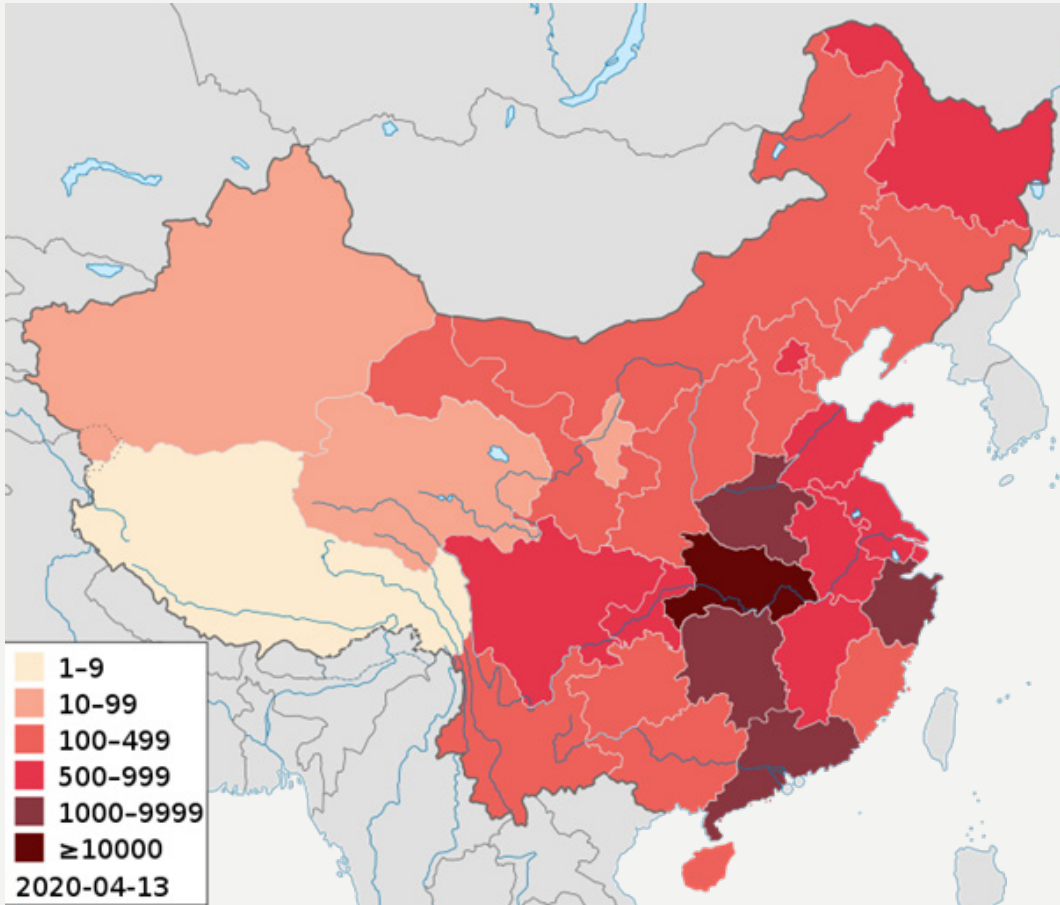
⁴⁴ Tong Cia-dong, Hı Huan ve Tu Hong, Küreselleşme Karşıtlığı ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenin Başlangıcı (Nankai Journal - Philosophy, Literature and Social Science Edition), 2020/2, 1-5.

⁴⁵ Tong Cia-dong, Hı Huan ve Tu Hong, agm, 6-8.

SALGININ ÇİN EKONOMİSİNE ETKİSİ

Çin entelektüel dünyasında salgın öncesinde küreselleşmenin genellikle insanlığa ve Çin'e faydalı olduğu görüşü hâkim. Bu görüşe göre 1990'lardan beri artan küreselleşme dünyada çok kişinin hayat standardını yükseltti. Özellikle Çin'de milyonlarca insanı fakirlikten kurtardı. Bunun yanında son zamanlardaki duraklama da tespit ediliyor. Çin basınında bir derlemesi çıkan Andrew Moody, son yıllarda eski endüstri merkezlerinde küreselleşme konusunda bir geriye gidiş olduğunu tespit ediyor. Ona göre, aslında salgından önce dahi dünya ticareti görünür şekilde yavaşlıyordu. 2012'den beri bir durgunluk vardı.⁴⁶ Bu durgunluğa rağmen salgının yine de daha da daraltıcı etkisi olacak. Nitekim Dünya Ticaret Örgütü, salgın dolayısıyla küresel ticaretin % 13-32 oranında azalacağını öngörüyor.⁴⁷

Çin'in küresel ekonomideki yerine gelince bir tahmine göre küresel anlamda şirketlerin üçte birinin büyük bir Çinli müşterisi var ve şirketlerin % 81'i Çinli tedarikçilere dayanıyor. Çinli öğrenci ve turistler de küresel eğitim ve turizm sektörlerinin baş aktörleri durumunda.⁴⁸ Salgın dolayısıyla önemli hâle gelen solunum cihazı üretimine bakıldığında bunların % 70'ini 7 ülke yapıyor ve bunun da büyük bir miktarını Çin karşılıyor.⁴⁹

⁴⁶ Andrew Moody, Key questions asked about globalization, China Daily, 30 Mart 2020, shorturl.at/IrFQU

⁴⁷ COVID-19: opportunity or challenge for US-China trade and beyond?, CCG internet Semineri, 9 Nisan 2020, shorturl.at/kqHRS

⁴⁸ Zhou Min-xi, Globalization at crossroad as world in coronavirus isolation, 28 Mart 2020, shorturl.at/wzX35

⁴⁹ Zhou Min-xi, Globalization at crossroad as world in coronavirus isolation, 28 Mart 2020, shorturl.at/elwzL

2019 sonunda Çin’de patlak veren salgın Çin ekonomisine önemli bir darbe vurdu. Mesela 2019’da Çin ikram servisinin (catering) büyüklüğü 666 milyar ABD doları tutarındaydı. Bunun % 15,5 kadarı yani 103 milyar ABD doları civarı miktarı Çin yeni yılı tatilinde elde edilmişti. 2020 Çin yeni yılında ise yaklaşık 70 milyar ABD doları tutarında bir kayıp tahmin ediliyor. Aynı daralmayı hareketlilikte de tespit etmek mümkün. Çin yeni yılının ilk günündeki hareketlilik 2019’a göre % 86,7 azaldı.⁵⁰

Bunun yanında, 2020 birinci çeyrekte Çin’in uluslararası ticaret hacmi 6,57 trilyon RMB (yaklaşık 2,34 trilyon ABD doları) olarak gerçekleşti. Bu miktar, geçen yılın aynı dönemine göre % 6,4’lük bir düşüşü ifade ediyor. Ticaret hacmi içerisindeki ihracat % 11,4’lük düşüşle 3,33 trilyon RMB; ithalat ise % 0,7’lik bir düşüşle 3,24 trilyon RMB olarak gerçekleşti. Buna karşılık yılın ilk iki ayında e-ticaret % 3 artışla bütün ticaretin % 21,5’ini oluşturdu. Çin, bu dönemde 5G ve e-ticarete destek için veri merkezleri oluşturma yönünde yeni altyapı projelerine odaklandı.⁵¹

Diğer yandan Çin’de Şubatın ilk yarısında araba satışları % 92 oranında düştü. Bu da diğer ülkelerin araba üretim sektörlerine darbe vurdu. Kore’de KIA, Japonya’da Nissan üretimlerini durdurdu ve iç pazarlarına yöneldi. Şubat sonunda 2 milyon konteyner boştu. Bu 2008’deki boşluğun dört katıydı.⁵²

Salgının küresel ekonomiye vurduğu darbeye rağmen Çin-Avrupa demir yolu taşımacılığının Nisan ayında arttığı ve tarihî zirve yaptığı iddia ediliyor.⁵³

Normalleşme adımlarında ise Çin, mali sektörü geliştirmek için 1 Nisanda menkul kıymet firmaları ve yatırım fonu şirketleri üzerindeki yabancı mülkiyet sınırlarını kaldırdı. 7 Nisanda 127. Kanton Fuarının çevrimiçi olarak Haziranda toplanacağını ilan etti. Bu fuarın amacı uluslararası ticareti arttırma hedefiyle uluslararası e-ticaret platformlarını zenginleştirmek.⁵⁴

⁵⁰ Wang Hui-yao, Steps needed to minimize outbreak's impact on economy, China Daily Global, 28 Şubat 2020, shorturl.at/fhIBQ

⁵¹ Wang Hui-yao, China to continue opening up despite COVID-19, 16 Nisan 2020, shorturl.at/uMTUW

⁵² Wang Hui-yao, Multilevel efforts needed to stabilize global value chains, 9 Nisan 2020, shorturl.at/pHJLQ

⁵³ Çin-Avrupa Demiryolu Seferleri Beklenenin Aksine Arttı, Halkın Günlüğü (Renmin Ribao), 3 Mayıs 2020, 1.

⁵⁴ Wang Hui-yao, China to continue opening up despite COVID-19, 16 Nisan 2020, <https://news.cgtn.com/news/2020-04-16/China-to-continue-opening-up-despite-COVID-19-PI5NqQk5by/index.html>

ÇİN KÜRESELLEŞMECİLERİNİN SALGIN ETKİSİNE BAKIŞLARI

Salgın küresel anlamda dünya ülkelerini başka ülkelere dayanma konusunda düşündürdü ve dünya ülkeleri giderek daha fazla kendine yeterliliğe ilgi duydular. Princeton Üniversitesinden Tarih ve Uluslararası İlişkiler profesörü Harold James, kara ölümün Avrupa'da ortaçağın sonunu getirdiğini hatırlatarak salgının da küreselleşmenin sonunu getirmesinin mümkün olduğunu belirtiyor. Salgın Amerikan kamuoyunda Çin karşıtı bir dalganın yükselmesine de yol açtı. Amerikanların % 73'ü salgından Çin'i sorumlu tutuyor. Ama yine Amerikanların % 43'ü Çin'in yanında Trump politikalarını da sorumlu tutuyor. Diğer yandan salgın dolayısıyla Trump, maske ve eldiven ithalatında Çin mallarını gümrükten muaf tuttu. Salgının genel olarak, ABD'nin küresel liderlikten çekildiği bir döneme denk geldiği tespiti yapılıyor. Bu durum, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi kuruluşları zayıflattı. ABD, Şubat'ta DSÖ'ye yardımı yarı yarıya düşürerek yaklaşık 65 milyon ABD doları azalttı. ABD'nin bu tutumunun 2008 krizi veya 2014 Ebola salgını sırasındaki küresel çabasından farklı olduğu tespit ediliyor.⁵⁵

Salgının küreselleşme üzerindeki etkilerine gelince burada küreselleşme üzerine bir stratejik araştırma merkezi kuran Wang Hui-yao'nun görüşlerine bakmak uygun olacaktır. Wang'a göre, salgın küreselleşmenin çöküşünü göstermedi. Tersine küresel yönetişimi geliştirme ve uluslararası işbirliğini arttırma ihtiyacını gösterdi. Uzun vadede işgücü ve beyin hareketliliği zarardan çok fayda getirdi.⁵⁶ Bunun yanında salgın her ne kadar küresel ticarete daralma etkisi gösterse de yeni sektörlerin gelişmesine de ön ayak oldu. Mesela salgın zamanında ülkeler sınırlayıcı tedbirler getirseler de Alibaba gibi şirketler gerekli ürünlerini ulaştırmak için akıllı nakliye kullandı. Bütün dünyada insanlar, solunum cihazı ve diğer ana ürünleri yapmak için tasarımlarını internette paylaştılar ve bunları üç boyutlu yazıcılarla ürettiler.⁵⁷ Bunun yanında dijital ekonomi patladı.⁵⁸

Salgın sırasında Çin'in küresel anlamda yaptıklarını Wang Hui-yao küreselleşmenin garantisi olarak görmektedir. Ona göre dünyada küresel üretim zinciri zarar gördüğü için Çin, ihtiyacı olan ülkelere salgınla mücadelede yardımcı olacak malzemeleri sağladı. Bununla Çin, söz konusu ülkelerin salgınla mücadeleye devam edebilmelerini ve hızlıca üretime dönebilmelerini amaçlıyor.⁵⁹ Çin'in başta İtalya olmak üzere dünya çapında yardımı salgının küresel işbirliğini gerektirdiğinin bir göstergesi. Wang, bütün ülkelerin sadece kendine yardım ettiğini belirtirken Çin'in hepsine yardım ettiğini vurguluyor.⁶⁰

⁵⁵ Zhou Min-xi, Globalization at crossroad as world in coronavirus isolation, 28 Mart 2020, shorturl.at/InUYO

⁵⁶ Globalism and Chinese lessons from the Coronavirus crisis. Interview with CCG President Henry Wang, 30 Mart 2020, shorturl.at/dFKV2

⁵⁷ Wang Hui-yao, COVID-19 is a call for a resilient globalization, 17 Nisan 2020, shorturl.at/dyNY2

⁵⁸ Zhou Min-xi, Globalization at crossroad as world in coronavirus isolation, 28 Mart 2020, shorturl.at/ptwMU

⁵⁹ Zhong Nan, Customs to crack the whip with rogue exporters, China Daily, 7 Nisan 2020, shorturl.at/csvMR

⁶⁰ Andrew Moody, Key questions asked about globalization, China Daily, 30 Mart 2020, shorturl.at/uwlSZ

SONUÇ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ABD'nin başını çektiği küreselleşme, tek kutuplu dünya iddiası ve Yeni Dünya Düzeni kavramları yaygınlaştı. ABD, 1991-2001 arası kendine dünyanın jandarması sıfatını yakıştırarak tek kutuplu bir dünya düzeni kurma yönünde adımlar attı. Bu on yıllık süre içerisinde ABD, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası kurumlara mümkün olduğu kadar riayet ediyor ve kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışsa da uluslararası meşruiyet ilkelerini sağlamaya çalışıyordu.

Aynı on yılda Çin ise Tienanmen hadiseleri dolayısıyla siyasi bir dışa kapanma yaşamış, Sovyetler Birliği'nin yıkılması Çin'in dışa karşı şüpheliğini ve siyasi teyakkuzunu arttırmıştı. Bütün bu teyakkuza rağmen 1991-1995 dönemi, başta Doğu Türkistan ve İç Moğolistan Özerk Bölgeleri olmak üzere Çin'de merkezkaç kuvvetlerin artmasına sahne olmuştu. Sovyetler Birliği yıkılışının domino etkisinden korkan Çin, 1995'ten itibaren bu çekingenliğini atarak içte ve yakın dışta inisiyatifi ele alan politikalara yöneldi. Dışta 1995'te yeni komşularına yönelik olarak sınır problemlerinin çözülmesi başlığı altında Şanghay Beşlisi veya Şanghay Forumu adlı oluşumu organize etti. Şanghay Forumu başarılı bir sınav verince 2001'de kurumsallaşarak Şanghay İşbirliği Örgütüne dönüştü. İçte ise 1997'den itibaren Çin, Batı Bölgeleri Kalkınma Planı ilan ederek batıdaki topraklarına kaynak aktardı. Bu sayede Doğu Türkistan ve İç Moğolistan Özerk Bölgelerini ekonomik olarak geliştirdi. Bu arada özellikle Doğu Türkistan'a yoğun bir Çinli göçünü de teşvik etti. Bu hamleleriyle Çin, yoğun merkezkaç kuvvetlerinin etkisini azaltmayı başardı. Diğer yandan bu dönemde Çin, yoğun olarak ABD'nin tek kutuplu dünya söylemine karşı çıktı ve Yeni Dünya Düzeninin çok kutuplu olması gerektiğini savundu.

2001’de ikiz kuleler saldırısıyla ABD politikaları yeni bir döneme girdi. Yine uluslararası meşruiyeti sağlayarak Afganistan’a giren ABD, 2003’ten itibaren uluslararası meşruiyet aramaya gerekli görmedi. Böylece hukuksuz Irak işgali ve renkli devrimler süreci dünyada da yavaş yavaş ABD karşısında bir cephe doğurmaya başladı. Aynı dönemde Çin, Şanghay İşbirliği Örgütünü kurmuş olmanın kıvancını yaşarken bir anda Afganistan hareketi sebebiyle bu örgütün sarsıldığını fark etmişti. Fakat 2003’ten itibaren ABD’nin küresel hataları, kendisi karşısında oluşan cephenin tahkim olmasıyla Şanghay İşbirliği Örgütünün de yeniden canlanmasını sağladı.

2008 küresel ekonomik kriz ABD ve Avrupa’da birçok büyük şirketi zor duruma düşürdü. Bu krizin en çok Çin Halk Cumhuriyetine yaradığı söylenebilir. Mali sıkıntı yüzünden birçok şirket kısmen veya tamamen satışa çıktı. Durumu avantaja çeviren Çinli şirketler, bu küresel şirketlere ya ortak oldular ya da bunları tamamen satın aldılar. Bugünden bakıldığında Çin’in küresel ekonomik oyuncu olmasında 2008 krizinin etkisi daha net görülmektedir.

Artık kendine güveni gelen Çin Halk Cumhuriyeti, 2013’ten itibaren yavaş da olsa küresel adımlar atmanın zamanı geldiğini düşündü. Böylece 69 ülkeyi etkileşime sokacağını ilan ettiği Kuşak-Yol İnisiyatifini ortaya attı. Aradan geçen yedi yılda agresif bir şekilde bu inisiyatifi geliştirdi ve birçok ülkeden olumlu geri dönüşler aldı. Şanghay İşbirliği Örgütü, Çin’in bölgesel bir girişimi idi. Bu girişim, başarıyla devam ederken ortaya atılan Kuşak-Yol İnisiyatifi ise Çin’in küresel girişimi oldu. Bu ikinci girişim Şanghay İşbirliği Örgütünün çapı ve etkisini çok aşmakta olup, Çin açısından küresel hâkimiyet iddiasını da taşımaktadır. Çin, ayrıca Kuşak-Yol İnisiyatifini küreselleşmenin ana motoru olarak görmektedir. Bu bakış açısı, Çin’in kendi liderliğinde bir küreselleşmeye doğru adımlar attığını açıkça göstermektedir.

Çin 2013’ten itibaren başlattığı iddialı hamleleriyle kendi ekonomik ve siyasi alanını oluşturma yolunda önemli kazanımlar elde etmiş ve içerde de halkına güven vererek bunu pekiştirecek adımlar atmıştır. İçeriye yönelik Çin Rüyası söylemi, anayasaya Çin milletinin büyük yeniden dirilişi ifadesinin girmesi Çin’in kendi kamuoyunu küresel iddiaya hazırladığını göstermektedir.

Çin, uluslararası iddiasını arttırdıkça bazı sorunları da uluslararası sorunlar hâline gelmeye başlamıştır. Bunların en önemlisi Doğu Türkistan meselesidir. 2009 Urumçi olaylarıyla uluslararası hâle gelen Doğu Türkistan meselesi, Çin’in Kuşak-Yol İnisiyatifini gerçekleştirme hedefinde bir pürüz olarak görülmüş ve Çin yönetimi bu bölgede toplama kampları gibi bir insanlık suçuna yeltenmiştir. Öyle görünüyor ki Çin küresel iddiasını

arttırdıkça ABD de onu sıkıştırmak için Doğu Türkistan meselesi de dâhil olmak üzere Çin'in sorunlarını Çin aleyhine kullanmaya çalışacaktır.

Nihayet, 2020'de bütün dünyaya yayılan salgın sebebiyle uluslararası ticaret sekteye uğramış ve ülkeler kendi kaynaklarına yönelmeye başlamışlardır. Çin'in yüksek üretim gücüyle git gide uluslararası pazarları ele geçirmesi, ABD ve Avrupa ülkelerini daha salgın öncesinde dış ticaret kaybına karşı tedbir almaya itmişti. Salgın dolayısıyla bu eğilimin hızlandığını ve özellikle ABD'de Çin karşıtı bir kamuoyunun oluştuğunu gözlemliyoruz. Çin ise, vaktiyle ABD ve Avrupa'nın kullandığı söylemleri kullanarak küreselleşmenin faydalarından bahsetmekte ve ulusal çıkarlarını gözeten ülkeleri korumacılıkla yaftalayarak onları serbest ticaret düşmanı ilan etmektedir.

Artık ABD, gümrük duvarlarını yükseltmekte, Çin ise küreselleşmenin bütün engellemelere rağmen durdurulamayacağını söylemektedir.

KAYNAKLAR

Byler, Darren, Çin hükümeti milyonlarca vatandaşına Uygur evlerini işgal emri verdi. Peki, ne yaptıklarını sanıyorlar?, MİSAK, 6 Kasım 2018, çev. Mustafa Levent Yener. <https://millidusunce.com/misak/cin-hukumeti-milyonlarca-vatandasina-uygur-evlerini-isgal-emri-verdi-pekine-yaptiklarini-saniyorlar/>

China Relations with the ILO, Briefing notes for U.S. Congressional - Executive China Commission Roundtable on Labor Rights, March 18, 2002, 2:30 p.m., SD-215 - prepared by the ILO Washington Branch Office. <https://www.cecc.gov/sites/chinacommission.house.gov/files/documents/roundtables/2002/CECC%20Roundtable%20Testimony%20-%20Tony%20Freeman%20-%203.18.02.pdf>

China's CCTV surveillance network took just 7 minutes to capture BBC reporter, 14 Aralık 2017, <https://techcrunch.com/2017/12/13/china-cctv-bbc-reporter/>

Comics: Belt and Road Initiative helping world's children clean drinking water, Şinhua, 27 Nisan 2019, http://www.xinhuanet.com/english/2019-04/27/c_138015948.htm.

Comics: Belt and Road Initiative helping world's children with easier way home, Şinhua, 27 Nisan 2019, http://www.xinhuanet.com/english/2019-04/27/c_138015361.htm

COVID-19: opportunity or challenge for US-China trade and beyond?, CCG Internet Semineri, 9 Nisan 2020, <https://www.facebook.com/1670996446453792/videos/154178135969614/?redirect=false>

Çin Wen-ling, "Kuşak-Yol İnisiyatifi" Yeni Küreselleşmenin Önünü Açıyor ((Frontiers), 2017/4, 6-16.

Çin-Avrupa Demiryolu Seferleri Beklenenin Aksine Arttı , Halkın Günlüğü (Renmin Ribao), 3 Mayıs 2020, 1.

Davos'a katılan ilk Çin lideri Şi: Dünyanın sorunları için küreselleşmeyi suçlamak anlamsız, Sputnik, 17 Ocak 2017, <https://tr.sputniknews.com/asya/201701171026805890-davosa-katlan-ilk-cin-lideri-si-dunyanin-sorunlari-icin-kuresellesmeyi-suclamak-anlamsiz/>

Dünya bankası verileri. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=CHN>

Ekrem, Erkin, Doğu Türkistan'daki Çin Zulmünün Nedenleri, Vuslat, Sayı: 224 (Şubat 2020).

Ekrem, Erkin, Urumçi Olayı: Çin Medyasında Türkiye Karşısı Yorumlar, Türkiye Günlüğü, Sayı: 98 (Yaz 1009).

Ekrem: Doğu Türkistan'da 1884'ten beri sorunlar yaşanıyor, Millî Gazete, 24 Ocak 2020, <https://www.milligazete.com.tr/haber/3607330/ekrem-dogu-turkistanda-1884ten-beri-sorunlar-yasaniyor>

Emet, Erkin, 21. Yüzyılın İnsanlık Dramı: Doğu Türkistan'daki Ceza Kampları, Türkiye Günlüğü, Sayı: 137 (Kış 2019).

Emet, Erkin, Urumqi Clashes: The Reactions and the Aftermath, The Uyghur Community, ed.

Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun ve Konuralp Ercilasun, New York: Palgrave Macmillan, 2018, 137-151.

Ercilasun, Konuralp, 21. Yüzyılda Çin ve Türkiye ile İlişkileri, Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti, ed. Ümit Özdağ ve Yelda Ongun, Destek Yayınevi, baskıda.

Ercilasun, Konuralp, Çin: Yükselişe Devam mı?, 21. Yüzyıl, Sayı: 18 (Haziran 2010), 35-40.

Ercilasun, Konuralp, Çin'de Anayasa Değişikliği Onaylandı: Tek Adama Doğru mu?, MİSAK, 11 Mart 2018, https://millidusunce.com/misak/cinde-anayasa-degisikligi-onaylandi-tek-adama-dogru-mu/#_ftnref4

Ercilasun, Konuralp, Çin'de Yeni Slogan: Çin Rüyası, 21. Yüzyıl sitesi, 5 Ağustos 2013, <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/asya-pasifik-arastirmalari-merkezi/cinde-yeni-slogan-cin-ruyasi>

Ercilasun, Konuralp, Komünist İstihbarattan Bilişimci İstihbarata Çin İstihbarat Organları, İstihbarat Örgütleri, ed. Ümit Özdağ, Ankara: Kripto, 2014, 187-216.

Ercilasun, Konuralp, Küreselleşmenin Orta Asya'da Yarattığı Problemler ve Fırsatlar: Avrupa Birliği Modeli, International Symposium on Globalization And Turkic Civilization, Bişkek, Kırgızistan, 2005, 185-194.

Ercilasun, Konuralp, Silk Road as a Sub-Global Region: A Sphere Emerging from the Interaction of Cultural and Economic Fields, in International Seminar on Reviving the Silk Route: New Initiatives and Engagements for the 21st Century, The Indian Council of World Affairs (ICWA), International Center, Goa, India, 9-10 February 2007. shorturl.at/

Ercilasun, Konuralp, Soğuk Savaştan "Yeni Dünya Düzeni"ne Doğu Türkistan, TÜDEV Denge 2019/7, 101-115.

Ercilasun, Konuralp, Şincan'da Neler Oluyor?, Radikal, 10 Temmuz 2009, 17.

Ercilasun, Konuralp, Türk Tarihinde Asya Hunları: Birinci Hâkimiyet Dönemi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

Fukuyama, Francis, The End of History and the Last Man, 1992.

Fukuyama, Francis, The End of History?, The National Interest, 16 (Yaz 1989), 3-18.

Full text of Chinese President Xi's speech at APEC CEO summit, Şinhua, 18 Kasım 2018, http://www.xinhuanet.com/english/2018-11/17/c_137613904.htm

Full Text: Xi Jinping's keynote speech at the World Economic Forum, http://www.china.org.cn/node_7247529/content_40569136.htm

Globalism and Chinese lessons from the Coronavirus crisis. Interview with CCG President Henry Wang, 30 Mart 2020, <http://www.klausfzimmermann.de/globalism-and-chinese-lessons-from-the-coronavirus-crisis-interview-with-ccg-president-henry-wang/>

Hu Li-wu, Avrupa Mali Krizi ve Dünya Ekonomisine Etkileri: Ekonomik Küreselleşme Esasında Çin'in "Dünyanın Fabrikası" Konumu, (Industrial Innovation), 2020/3, 40-41.

Işık, Nihat, Erkan Duman. Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 19 (2) , 239-260 . <https://dergipark.org.tr/en/pub/yonveek/issue/13697/165784>

Joint Communiqué of the Leaders' Roundtable of the 2nd Belt and Road Forum for International Cooperation, <http://www.beltandroadforum.org/english/n100/2019/0427/c36-1311.html>

Liu Yü-fing, Küreselleşme Karşıtlığı Dalgasında Çin Nasıl Yeniden Çıkış Yapar?, (Co-Operative Economy & Science), 2020, No. 4x, 54-56.

Moody, Andrew, Key questions asked about globalization, China Daily, 30 Mart 2020, <http://global.chinadaily.com.cn/a/202003/30/WS5e812e6ea310128217282d54.html>

More than 50 major companies, from Google to Nintendo, pull production from China because of the trade war, Washington Post, 20 Temmuz 2019, <https://www.washingtonpost.com/business/2019/07/18/more-than-major-companies-apple-nintendo-pull-production-china-because-trade-war/>

Onat, Ayşe- Sema Orsoy - Konuralp Ercilasun, Han Hanedanı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi. Ankara: TTK Yayınları, 2015.

Onat, Ayşe, Çin Kaynaklarında Türkler: Han Hanedanı Tarihinde "Batı Bölgeleri", Ankara: TTK Yayınları, 2012.

President Trump ordered US firms to ditch China, but many already have and more are on the way, CNBC, 1 Eylül 2019, <https://www.cnbc.com/2019/09/01/trump-ordered-us-firms-to-ditch-china-but-many-already-have.html>

Qiao Liang ve Wang Xiang-sui, Unrestricted Warfare, Vermont: Echo Point Books, 2017.

Remarks by Vice President Pence at the 2018 APEC CEO Summit, Port Moresby, Papua New Guinea, 16 Kasım 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-pence-2018-apec-ceo-summit-port-moresby-papua-new-guinea/>

"Salgına" Karşı Küresel Savaş Niye "Tersine Küreselleşme" Dip Dalgasını Harekete Geçirdi?, 27 Nisan 2020, <http://www.people.com.cn/n1/2020/0427/c32306-31690186.html>

Şi Cinping, Promote Friendship Between Our People and Work Together to Build a Bright Future, 7 Eylül 2013, Kazakistan, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1078088.shtml

Şi Cinping, Speech to Indonesian Parliament, 2 Ekim 2013, Endonezya, http://www.asean-china-center.org/english/2013-10/03/c_133062675.htm

Tong Cia-dong, Hı Huan ve Tu Hong, Küreselleşme Karşıtlığı ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenin Başlangıcı (Nankai Journal - Philosophy, Literature and Social Science Edition), 2020/2, 1-9.

Trade Map - Trade statistics for international business. www.trademap.org

Wang Hui-yao, China to continue opening up despite COVID-19, 16 Nisan 2020, <https://news.cgtn.com/news/2020-04-16/China-to-continue-opening-up-despite-COVID-19-PI5NqQk5by/index.html>

Wang Hui-yao, COVID-19 is a call for a resilient globalization, 17 Nisan 2020, <https://news.cgtn.com/news/2020-04-17/COVID-19-is-a-call-for-a-resilient-globalization--PJMxaGRpIY/index.html>

Wang Hui-yao, Multilevel efforts needed to stabilize global value chains, 9 Nisan 2020, <https://news.cgtn.com/news/2020-04-09/Multilevel-efforts-needed-to-stabilize-global-value-chains-PycW4qOdfq/index.html>

Wang Hui-yao, Steps needed to minimize outbreak's impact on economy, China Daily Global, 28 Şubat 2020, <http://global.chinadaily.com.cn/a/202002/28/WS5e587587a31012821727aff0.html>

Xi Focus - Backgrounder: Belt and Road Initiative progress, Şinhua, 26 Nisan 2019, http://www.xinhuanet.com/english/2019-04/26/c_138013178.htm

Zhong Nan, Customs to crack the whip with rogue exporters, China Daily, 7 Nisan 2020, <https://www.chinadaily.com.cn/a/202004/07/WS5e8bc1fba3101282172849ec.html>

Zhou Min-xi, Globalization at crossroad as world in coronavirus isolation, 28 Mart 2020, <https://news.cgtn.com/news/2020-03-28/Globalization-at-crossroad-as-world-in-coronavirus-isolation-PeyHarDqg0/index.html>

www.21yyte.org